

AMOS PROPHE TAM.

ARGUMENTUM.

S. Epiphanius in *Vita Amos*, et Clemens Alexandrinus, lib. I *Stromat.*, censent Amos fuisse patrem Isaiæ; ipse enim cap. 1, 4, vocat se filium Amos. Verum hunc Amos alium esse ab Amos patre Isaiæ docent S. Hieronymus, S. Basilus in cap. I *Isaiæ*, S. Augustinus, *XVII de Civitate*, XXVI, Isidorus in *Vita Amos*, et alii. « Amos propheta, inquit S. Hieronymus, non est ipse quem pater Isaiæ propheta legitimus. Ille enim פִּינֹחַ אֲמוֹס scribitur per primam litteram aleph et ultimam tsade, et interpretatur fortis atque robustus; hic vero פִּינֹחַ אֲמוֹס per ale et samed, et interpretatur populus ausus; » et mox: « fait de oppido Thecue, quod sex milibus ad meridiam plagam abest a sancta Bethlehem, que mundi genuit Salvatorem, et ultra nullus est viculus, ne agrestes quidem case et furnorum similes, quas Afri appellant mapalia. Tanta est eremi vastitas, que usque ad mare Rubrum, Persarumque et Æthiopicum, atque Indorum terminos dilatatur. Et quia hinc arido atque arenoso nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terere compensent pecorum multitudinem. Ex hoc numero pastorum et Amos propheta fuit, imperitus sermone, sed non sapientia. Idem enim qui per omnes prophetas, in eo Spiritus Sanctus loquebatur. » Ita S. Hieronymus. De solo arido dissemit S. Cyrillus, qui censet Thecue fuisse irriguam, ideoque compascuum: « In qua, ait, gentes quam plurime pascent pecudes; est enim propter amplitudinem, irrigationem, herbarumque diversitatem, ad ovium greges alendos percommoda. » Fuit ergo Amos rusticus et armentarius, indeque a Spiritu Sancto, qui humiles exaltat, evectus ad prophetiam, æque ac David, et alii quos recens Nazianzenus, *orat. 25*, et S. Gregorius, *homil. 30 in Evang.* Hinc crebro sumit similitudines a rure. Fabulantur R. Salomon et R. David terram Thecue, utpote olivarum fertilem, progenerunt viros sapientes; regiones enim oleis abundantes gignera viros sapientes, ideoque Amos locum originis nominare Thecue, ut inde liqueat ejus sapientia. Verum hæc eorum de more Tabella

est, forte a Gentilibus hausta, qui Minervam, que dea est sapientie, faciunt olive inventricem, juxta illud Virgilii, *Georg. I*:

Adis, o Tegeæ pater, oleæque Minerva
Inventrix.

In hoc deserto Thecæ, ubi vixit Amos, vitam egerunt postmodum multi mira sanctitatis monachi, quia Saracenis sunt interfecit, ut narrat Cassianus *Collat. VI, cap. 1*.

Amos apud Septuaginta et in codice Vaticano secundus est inter duodecim minores Prophetas, et proxime sequitur Osee; illi enim fuit cœvus, cum eoque propheta vit: cepit enim propheta anno 25 Ozia, uti ostendunt cap. 1, 4. Verum Hebræi, æque ac Latini, ponunt tertium; secundum enim collocant Joel.

Argumentum Amos est: Directe prophetat ad Israel, id est ad decem tribus; sed obiter quoque ad Judam aliasque gentes: utriusque captivitatem præmoniat, Israeli Assyriacam, Jude Babylo-nicam. Ineusat Israel scelera, ac nominatim immisericordiam, quod fratres egenos ope et opibus non adjuverit, sed vendiderit et oppresserit; ac tandem more Prophetarum leta tristibus subjungens, promissione Messie, qui libertatem, pacem, felicitatem, et quasi auream sæculum sit allaturus, Israelitas consolatur (1).

(1) In duas partes dividit prophetie Amos juxta Hengstenberg (*Christologie des A. T. Th. III, scilicet 197*), quarum prior sermone prophetico, cap. 1-4, posterior prophetica visiones complectitur. Prior pars ex unica oratione usque ad finem sibi constante; posterior vero ex orationibus hanc sibi coherentibus constat.

Paulo aliter hunc librum dispartitur Rosenmuller et H. Kilber. Oracula a Nostro litteris consignata, inquit Rosenmuller, maxima quidem ex parte in *comminationibus* versantur, videlicet inde ab initio usque ad cap. 1, 10; in promissiones tamen, lætam rerum conversionem, impiis plane deletis, prænantantes, desunt ix, 11, 15. *Comminationes* partim sunt *nudæ*, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100. *Comminationes* partim sunt *nudæ*, partim vero imaginibus et emblematis *figuratae*, vii, 1, usque ad ix, 10. *Comminationes nudæ* quatuor absolvuntur concionibus, quarum alie ab aliis præcænti forma

Prophetam Amos luculenter citat S. Stephanus disputans contra Judeos, *Act. vii, 42*. Isidorus in *Vita Amos* scribit eum prophetasse sub Amasia rege Juda, ab eoque percussum, et ab ejus filio Ozia vece transfixum et occisum. Verum

distinguntur. *Prima* contra gentes firmitas, 1, ii, 1-3, et simul contra Judeos ipsos, deinde vero contra Israel diriguntur, et ii, 14-16, propter singulorum tres prævaricationes, additæque his quartam, que præcolentium complementum est, extrema denuntiat. *Secunda* Israelitis primo in universum, deinde vero incolas regni decem tribuum, deinde vero incolas regni respiciendo donum terræ, in 1-13. *Tertio*, primo magnitates, mox incolas regni Israelitici universos, propter injustitiam, idololatram ac inopescas pertinaciam, comminatione panæ divinitus indigentia ad penitentiam excitat, iv. *Quarta* canit lamentum super insulam thecæ que regi excidit, sermone directo primo ad decem tribus, v, 1-17; deinde vero ad cives utriusque regni tam Judaici quam Israelitici conjunctum, vers. 18 usque ad vi, 4.

Comminationes emblematicæ tribus constant sermonibus. *Primus* imminente Israelitis divinitus immitenda supplicia exponit, eaque primo inchoata sub imagine locustarum, vii, 1-3, et igitur, vers. 4-6; dein consummata sub symbolo pæganicæ, vers. 7-9, adjuncta narratione de acis Amosum inter et Amosum Israeliticum, diramque oculorum divinorum in exilio famem, prænantat sub imagine fructum astorum, viii. *Tertius*, Judæi potissimum regno, sub emblemate percussarum a Deo columnarum templi, comminatur excidium, quod primo exaggerat, ix, 1-3; deinde restringit, adhibitis promissionibus felicitatis aliquando secuturæ ætatis, que totius libri partem constituunt alteram, vers. 9-15.

Porro Amosum prophetam, que suum nomen præ se ferunt, ipsam litteris mandasse, cur in dubium vocatur (quod factum est ab Hobbesio in *Leathanæ*, cap. xxxii), ratio idonea nulla est. Quod enim de vate nonnullum in tertia persona sermo fit (i, 1; vii, 12, 13), inquit idem Rosenmuller, minime argumentum esse, alium quemdam hunc librum composuisse, vix est quod negemus. Nemo sane dubitaverit unquam, sicut G. Julii Cesaris de bello quod cum Gallis gessit, *Commentariis* lib. VII, ab ipso Cesaris manu, propterea quod in his Cesaris res gesta in tertia narratur persona. Sed quæ Noster sibi visa toto cap. vii, item viii, 1, 2; ix, 1, edisserit, ita de se in prima persona et *ab ipso Amos*; describit, ut eundem et vaticinium præconem, et libri hujus scriptorem manifeste doceat. Præterea et stylus ac sermonis habitus Amosum quippe ipsum argunt libri, qui ejus nomen gerit, scriptore quippe qui cum inter Thecænostraticam ageret vitam, nec habere unde posthoris sermonis facilitatem sibi compararet, dictione utitur plana et simplici, solis exornata imaginibus eorum, grægibus, desertis rebusque naturalibus albis, petitis. Quod perfecte ostendit C. G. Hase in *Disserat. inscripta: Stylus Amos prophetae ex illis veteris eruitur*, Hall. 1755. (Rosenmuller.)

Attamen stylus Amos, de quo S. Hieronymus scripsit: « Imperitus sermone, sed non scientia, » est omnino notione et æquæquam humilis, ut post S. Augustinum notantur Lowthins, Eichornius, De Wette et Jahn, qui dicit: « Immitis Hieronymus Prophetam imperitum sermone vocavit. » Aliunde ex notionibus geographicis, astronomicis et historicis, que in hisce prophetis occurrunt,

lapsus est memoria, et deceptus identitate nominum Amasie et Ozia. Nam hic Amasias, persecutor Amos, non fuit rex, sed sacerdos idolorum in Bethel, ut patet *Amos vii, 10*. Idipsum patet ex chronologia: Amos enim cepit propheta, non sub Amasia rege, sed sub filio ejus Ozia, ut ipse ait cap. 1, 4. Ita Epiphanius in *Vita Amos*, Romanum Martyrologium, 31 martii, Torneilius in *Annal.* anno mundi 3208, et alii passim. Amos, inquit Adrichomius in *Descriptione Terræ sanctæ*, in Bethel prophetas contra Israelæm, vece per tempora transfixus, in Thecæ ex dolore expiravit, cujus sepulcrum ibi adhuc ostendebatur ætate S. Hieronymi, uti ipse scribit hic cap. 1 et in *Jerem.* cap. vi, et in *Locis Hebr.* Sed audi ipsam S. Hieronymi sententiam: « Amos aliquantum exorsus est propheta antequam Isaias (unde et Eusebius in *Chronico*, Amos æque ac Osee, præponit Isaiæ), maxime autem contra decem tribus locutus est, pauca de duabus interessens. Hinc ablatum de numero pastorum misit Dominus, ut in Samaria prophetaret, quem Amasias sacerdos (vitulorum in Bethel) frequenter in plagis afflixit; tandem filius ejus Osee vece per tempora transfixit. Post hæc semivivus in terram suam devotus, post aliquot dies dolore vulnibus expiravit, sepultusque est cum patribus suis. »

Eadem habentur in Romano Martyrologio 31 martii, ubi Amos Sanctorum catalogo quasi martyrum, adscriptus legitur, Thecæque sepulchra dicitur. Eadem habent Isidorus, Dorotheus, ac Epiphanius in *Vita Amos*, qui et causam martyrii addit, « quod ipsum (Osee) de insidiis duarum juvenearum ex auro suggillasset, » patet, quod amob cultum vitulorum aurocorum, quibus seducebat populum, increpasset. Arias censet Amos per biennium duntaxat prophetasse, scilicet quod præcessit terre motum, et lepram Ozia regis; ob quam regno est amotus, de quo cap. 1, 4; idque valde probabile esse censet Sanchez. Verum incertum est an illi duo anni, cap. 1, 1, tantum initium prophetie Amos, an totam ejus prophetiam spectent.

patet Amosum pastorem cultum fuisse. Probabile est scribitur, inquit De Wette (*Dictionnaire encyclopédique de la Théologie catholique*, verbo Amos). S. Hieronymus non tam severe styli imperitiam in Amos reprehendisse, veluti præjudicata opinio, nisi ante cognovisset Amosum ovium pastorem pelagiasque omnis prophetiam olivæ. Amosæ sectam illustravit commentariorum, inter catholicos, Hieronymi Sarumrola, Venetis 1549; Joannis Augustini de Thoa, 1588; Torneili Joannis Quinquaginta, Parisiis, 1556; inter heterodoxos, Elie Schædeli, Argentorati, 1588; Joannis Gerardi, Jenæ, 1676; G. B. Michæelis, Rati. 1736; Christophi Hæubergii *Amos propheta expostio*, etc., Lugd. Batav. 1743; Ludovici Jessenii, etc.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Damasco ob tria et quatuor scelera, prorsertim eo quod sœvierit in Judæos, excidium intental. Idem facit Gaza, vers. 6, et Tyro, vers. 9, et Idumæa, vers. 11, et Ammonitis, vers. 13.

1. Verba Amos, qui fuit in pastoribus de Thecue : quæ vidit super Israel in diebus Ozia regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel, ante duos annos terræ motus. 2. Et dixit : Dominus de Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam : et luxerunt speciosa pastorum, et exsiccatu est vertex Carmeli. 3. Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Damaschi, et super quatuor non convertam eum, eo quod tritruverint in plaustris ferreis Galaad. 4. Et mittam ignem in domum Azael, et devorabit domos Benadad. 5. Et conteram vectem Damaschi : et disperdam habitatorem de campo idoli, et tenentem sceptrum de domo voluptatis ; et transferetur populus Syriæ Cyrenem, dicit Dominus. 6. Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Gazæ, et super quatuor non convertam eum ; eo quod transtulerint captivitatem perfectam, ut concluderent eam in Idumæa. 7. Et mittam ignem in murum Gazæ, et devorabit aedes ejus. 8. Et disperdam habitatorem de Azoto, et tenentem sceptrum de domo calone : et convertam manum meam super Accaron, et peribunt reliqui Philistinorum, dicit Dominus Deus. 9. Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Tyri, et super quatuor non convertam eum : eo quod concluderint captivitatem perfectam in Idumæa, et non sint recordati federis fratrum. 10. Et mittam ignem in murum Tyri, et devorabit aedes ejus. 11. Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Edom, et super quatuor non convertam eum : eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, et violaverit misericordiam ejus, et tenuerit ultra furorem suum, et indignationem suam servaverit usque in finem. 12. Mittam ignem in Theman, et devorabit aedes Bosræ. 13. Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus filiorum Ammon, et super quatuor non convertam eum : eo quod disseuerint prægnantes Galaad, ad dilatandum terminum suum. 14. Et succendam ignem in muro Rabba : et devorabit aedes ejus in ululatu in die belli, et in turbine in die commotionis. 15. Et ibit Melchom in captivitatem, ipse, et principes ejus simul, dicit Dominus.

1. IN PASTORIBUS. — Ita legit Romana, Chaldea, Symmachus et Vetus Editio, q. d. Amos fuit unus e pastoribus Thecæ. Minus recte Aquila in *πασι ποιμαίνοντες*, id est in *pastoralibus* (et ita legitur Biblia Plantini, ac textus S. Hieronymi in *Comment.*), quia tunc subaudire et supplere oportet substantivum *locis*, vel *optionibus*. Septuaginta retinent nomen hebraicum, quasi proprium loci, vertuntque : *Qui facti sunt in Accarim*, quia pro 7. legerunt 7. puta pro *קריים נקודים* *noqedim*, *קרים* *naccarim*. Unde in Septuaginta pro *Accarim* legitur *videtur naccarim*. Quare perperam Theodoretus et alii legunt *Carithiarim*; Complutensia, *Accarim*. Potest aliqui Amos non fuisse pastorem, sed mercatorem gregibus divitem, qui sub se plures haberet suorum gregum pastores, qualis fuit Abraham, Job, et Mesa rex Moab, IV Reg. iii, 4,

qui in Hebræo vocatur *נקוד* *noqed*, æque ac vocatur Amos hoc loco. Verum idipsum refellit Amos cap. vii, 14, dicens : « Armentarius ego sum vellicans sycomoros, et tulit me Dominus, cum sequerer gregem; » fuit ergo Amos bubulcus, vel, ut S. Hieronymus ait, opilio. Uterque hebraice vocatur *nohed* (unde *nekoda*, cap. ii, 48, *Esdræ*, id est *Nicodemus*, ait Marinus in *Lexico*), id est punctator, inceptor, hoc est armentarius et pastor, qui pecudes suas propriis notis, punctis vel maculis inurit, ut eas ab alienis scernat, omnibusque constet eas esse suas. Radix enim *נקוד* *nohed* significat punctum, stigma, maculam, quæ pecudi inuritur vel imprimitur. Unde S. Isidorus in *Vita Amos* : « Amos, inquit, pastor et rusticus, » etc.

Moraliter, discit hic quod infirma mundi eligit Deus, ut confundat fortia; virtus enim Dei in

nostra infirmitate perficitur, I Cor. xii, 9. Spiritus enim Sanctus tam potens est, ut inopes, ignorantem et miseris evehat ad summam scientiam, dignitatem et gradum. Audi S. Gregorium, hom. 30 in *Evang.* : « Ecce, ait, David, Amos, Danielelem, Petrum, Paulum, Mattheum intueor, et Sanctus iste Spiritus qualis sit artifex, considerare volo; sed in ipsa mea consideratione deficio. Implet namque citharedum puerum, et psalmistam facit. Implet pastorem armentarium sycomoros vellicantem, et Prophetam facit. Implet abstinentem puerum, et judicem senum facit. Implet piscatorem, et prædicatorem facit. Implet persecutorem, et doctorem gentium facit. Implet publicanum, et Evangelistam facit. O qualis est artifex iste Spiritus! nulla ad descendendum mora agitur in omne quod voluerit. Mox enim ut tetigerit mentem, docet; solumque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat, immutat; abnegat hoc repente quod erat, et habet repente quod non erat. »

DE THECUE. — Urbs erat Judææ, ex qua oriunda fuit mulier sapiens et diserta, quam Joab misit ad Davidem, ut Absaloni reditum ab exilio impetraret, quæ inde dicta est Thecutis, II Reg. xiv, 4. « Thecua, inquit Adrichomius in *Descript. Terræ sanctæ*, civitas est in monte sita, uberrimis abundat pascuis, distat a Bethlehem milliaribus (leucis, quarum quæque continet tria millia passuum, distabat enim a Bethlehem sex millibus passuum, uti initio dixi ex S. Hieronymo) duobus. Hanc Roboam munivit ædificiis : de hac fuit Amos pastor. » Ait Guillelmus Tyrius, lib. VIII *Belli sacri*, cap. i et xv, « etiam fuisse domicilium prophete Habacuc. Est autem nunc Thecua vicus, ait S. Hieronymus, in nono ab Ælia milliario, contra meridionalem plagam. »

Mystice, *Thecua* hebraice idem est quod clangor tubæ, vel buccinæ; quia, ut ait S. Hieronymus, verba Amos, quo tempore populus Israel avulsus erat a Domino, et aureis vitulis serviebat, sive avulsus a regno stirpis David, clara voce cœcinerunt instar clangentis tubæ. » Amos enim hic classicum canit Chaldeis ad invadendum et puniendum Israeliam; unde et nomine suo prophetat. Amos enim idem est quod populus avulsus, ut quoties Israelitæ eum nominant, meminissent se esse Amos, id est populum a Deo et a Davidis domo avulsam.

QUÆ VIDIT (quæ revelatione divina accepit : hæc enim revelatio et propheta vocatur *visio*, vel verbum Domini, de quo plura *Isaie*, i, 1) SUPER ISRAEL. — Potest verti, *contra Israel*; sed melius *super Israel*, quia Amos non tantum adversa, sed et prospera Israeli præsentiat : « *Primus* Osee, ait S. Hieronymus, prophetat ad decem tribus, quæ appellantur Ephraim, Samaria, domus Joseph, et Israel. *Secundus* Joel ad Jerusalem et duas tribus, nullam omnino Israelis faciens mentionem. *Tertius* Amos nequaquam ad Jeru-

salem, quæ regebatur a tribu Juda, sed ad Israel et in Samaria prædicat. » Idipsum patet ex cap. vii, 10, ubi dicitur : « Misit Amasias sacerdos Bethel ad Jeroboam regem Israel, dicens : Behellavit contra te Amos in medio domus Israhel, non potest terra sustinere universos sermones ejus. Hæc enim dicit Amos : In gladio morietur Jeroboam, et Israel captivus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos : Qui vides, gradere, fuge in terram Juda, et comede ibi panem, et prophetabis ibi, et in Bethel non adicies ultra ut prophetes. » Obitur tamen Amos etiam de aliis gentibus, ac de Juda quasi per contentionem et oppositionem prophetat : cum illis enim confert, componit et opponit Israeliem.

IN DIEBUS OZIE REGIS JUDÆ, — qui alio nomine Azarias dicitur : « Quando, inquit S. Hieronymus, apud Assyrios regnabat Sardanapalus, de quo insignis orator Turpior, ait, vitii quam nomina; et apud Latinos Procus Sylvius, cui Amulius, expulsus Numitore germano, successit in regnum; quo interfecto, congregata pastorum et latronum inania, Romulus sui nominis condidit civitatem. » Ergo sub initia Romæ prophetavit hæc Amos. Porro Ozias dicitur esse Azarias, id est auxilium Dei; quia adjovit eum Deus, ut occiso a rebellibus patre, regnum paternum occuparet, et victorias illustres contra Philistinos, Arabes et Ammonitas obtineret, uti narratur II Paral. xxvii, 7 et 16. Dicitur enim a Bethlehem sex millibus passuum, uti initio dixi ex S. Hieronymo) duobus. Hanc Roboam munivit ædificiis : de hac fuit Amos pastor. » Ait Guillelmus Tyrius, lib. VIII *Belli sacri*, cap. i et xv, « etiam fuisse domicilium prophete Habacuc. Est autem nunc Thecua vicus, ait S. Hieronymus, in nono ab Ælia milliario, contra meridionalem plagam. »

ET IN DIEBUS JEROBOAM. — Hic Jeroboam non est filius Nabath, qui peccare fecit Israel, erectis vitulis anreis; sed filius Joas, filii Joatham, filii Jehu, ac consequenter pronepos ejusdem Jehu, sub quo prophetaverunt Osee, Joel et Amos, ait S. Hieronymus (1).

(1) Quod Amos officii sui partes implevisse dicitur regnantibus Usia et Jeroboamo, id triplici modo posse accipi satis recte observat Maurer. Possit indicari, posuisse Amosum in colendo munere prophetico totum tempus, per quod regnarunt Usia et Jeroboamus, id est annos 66 effluxos ab anno ante Christum 823 usque ad annum 758; vel possit certa illud tempus, quo Usia et Jeroboamus æquales fuere, totum manus suam obisse dici vates, id est annus 27 præterlapsos ab anno ante Christum 809, Jeroboami 151, quo imperium Judæorum ad Usiam venit, usque ad annum ante Christum 783, Osie 27, quo mortuus est Jeroboamus. Possit denique pars tantum significari temporis, quo duo illi reges fuerunt *contemporanei*, atque sic sane statuendum est. Per partem tantum temporis Jeroboamici, eamque extremam, prophetia minus obisse Amosum, intelligit qui vatem consulti ipsum. Ex cap. vii, 16, quidem nil nisi regnante Jeroboamo vatem provinciam suam administrasse cognoscimus. Verum ex illis quæ vii, 14, habentur, collatis cum II Reg. xiv, 23, 28, atque ex his locis, quibus Israelitarum prestringitur securitas et insolentia, vi, 1-7, atque luxurios, ut 12, 15; vi, 4 et seqq., clare perhibet, vatem extitisse Amosum, non solum post insignem illam a Jeroboamo reportatam a Syris victoriam, sed cum

Nota ex II Reg. xiv, 23, Jeroboam cepit regnare anno 15 Amasie patris Ozie, et regnavit 41 annis; Amasias vero regnavit 29 annis; desit ergo amasias regnare et vivere anno 43 Jeroboam. Successit Amasias filius Ozias; sed quia puer erat trimum duntaxat annorum, per tutores administratum est regnum per 13 annos, usque ad annum 27 Jeroboam: illo enim anno per se regnare cepit Ozias, vel Azarias, cum jam 16 esset annorum, et regnavit deinceps 32 annis, ut dicitur IV Reg. xv, 1. Unde sequitur ultimis 14 annis, quibus in Israel regnavit Jeroboam, regnasse in Juda Oziam; sic ut ultimis anni 14 Jeroboam coincident cum annis primis 14 regni Ozie, quibus necesse est prophetasse Amos. Ita Arias et Ribera hic. Melius alii, ut Tornielius in *Annal.*, Cajetanus in IV Reg. xv, et a Castro hic hegant hoc interregnum inter Amasiam et Oziam, censenteque emulsiis antum Jeroboam nunc vocari 45, nunc 27; quia scilicet annus hic erat decimus quintus ab eo tempore, quo ipse post mortem patris solus regnavit; item erat vigesimus septimus, sed ab eo tempore quo, vivente adhuc patre, ab eo creatus rex, cum eo regnare coepit; quo fit ut hic 27 anni inchoandi sint ab anno 4 Joas, patris Jeroboam, quo ipse a patre regni consors factus, cum eo regnavit 11 annis. Ex qua sententia sequitur Jeroboam cum Ozia regnasse non tantum 14, sed 27 annis, ut fusius dixi *Isaia* vii, 8; unde et Amos, regnantibus Ozia et Jeroboam, prophetavit hoc anno 25 Ozie, puta duobus annis ante terræ motum, qui contigit anno 27 Ozie, ut jam ostendimus. Favet Eusebius in *Chronico*, dum ad annum 47 Ozie et sequentes annotat: « Prophetabant apud Hebræos Osee, Amos, Isaias, Joel et Jonas prophete. »

ANTE DUOS ANNOS TERRÆ MOTUS. — Huius terræ motus meminit et Zacharias, cap. xiv, 5, dicens: « Fugietis sicut fugistis a facie terræ motus in diebus Ozie regis Juda. »

Quæres, quis, quando et quæ de causa fuit hic terræ motus? *Primo*, Lycanus seculus R. Salomonem, et Arias censente esse illum de quo in visione *Isaia*, cap. vi, cum scilicet ipse videret Deum sedentem in throno, et Seraphinos illi proclamantes, « Sanctus, » dicitur: « Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantium, et domus repleta est fumo. » Verum obstat *primo*, quod hæc fuerit visio imaginaria, *Isaia* monti objecta, non autem realis terræ motus; *secundo*, quod hæc fuerit imaginaria concessio templi et cæli (in templo enim ecclesiæ residebat Deus) non terræ; *tertio*, quod illa visio contigerit anno quinquagesimo secundo Ozie, quo ipse mortuus est, ut ait Isaias; tunc autem non regnabat, nec vivebat Jeroboam,

dum pater eius coluisset rex, et longa Israelite usi fuissent felicitate, ut est annis Jeroboami extremis. Eiusdem temporis indicia sunt, 1, 5; et v, 7, ubi finem Assyriorum minatur arma; item vii, 2, ubi regni interitus appropinquare dicitur.

utpote qui mortuus sit anno 14, vel potius 27 Ozie, ut paulo ante ostendi. Respondet Lyranus visionem illam *Isaia* contigisse eo anno quo mortuus est Ozias morte, non naturali, sed civili, scilicet cum percussus lepra ob usurpatum officium sacerdotale, templo, et hominum convicto regnoque ejectus est, ac pro eo filius ejus Joathan regni administrationem suscepit. Unde Chaldaeus vertit: *In anno quo percussus est Ozias. Verum a mortuus, ad litteram mortem naturalem, non civilem significat, ut cæteri omnes interpretes docent; qui proinde communiter censent visionem illam Isaiæ exhibitam fuisse anno 32 et ultimo Ozie.*

Dico ergo hunc terræ motum contigisse anno 27 Ozie, ac consequenter Amos hunc prophetanlem biennio ante terræ motum, prophetasse eo anno 25 Ozie. Unde ab hoc anno 25 Ozie, et ab hac propheta Amos, *Isaias*, cap. vii, 8, computat 63 annos, post quos regnum Israelis eventendum predictit. Nam præcise 63 anni fluxerunt ab anno 25 Ozie, usque ad annum 6 Ezechie, quo ab Assyriis eversa est Samaria et regnum Israel, ut ostendi *Isaia* vii, 8. Hæc sententia est communis doctorum et interpretum, puta Hebreorum, S. Hieronymi, Cyrilli, Remigii, Procopii, Ruperii, Hugonis, Lyran, Clari et aliorum. Accedit forte Tornielius et alii chronologi, qui hunc terræ motum censent contigisse anno 25 Ozie, ac consequenter Amos biennio ante, puta anno 23 Ozie, coepisse prophetare.

Porro idem omnes, excepto Tornielo, et uno ^{Quatuor} ^{Plaga} ^{Osia.} alterove, secuti Josephum, lib. IX *Antiquit.* xi, addunt hunc terræ motum contigisse ob fastum Ozie regis, quo ipse victoriis et secundis fastus inflatus, arrogavit sibi munus sacerdotale, oblitque incensum in altari thymiamatis. Hunc enim regis fastum Deus tribus plagis, æque oportentis punivit, ait Josephus. Nam *primo*, mox ut rex sacerdotibus, prohibentibus eum aditu altaris, minatus est mortem: « Ecce ibi terra vehementer concutitur; » *secundo*: « Fisso superno templo, radius solis, os regis ferit, quod e vestigio lepra contactum est; » *tertio*: « Eodem terræ motu ante urbem, in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad Occidentem vergentis revalsum, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, et oppressis ruina hortis regis, » *hic* Josephus et alii jam citati ex ipso. Vide hic obiter quam acriter Deus superbus, præsertim scilicet et sacra invadentes, puniat. Accessit *quarta* plaga, quod rex lepra tactus templo et regno ejectus, usque ad mortem vitam privatam et separatam, iuxta legem egerit; quocirca regnum administravit filius ejus Joathan. Hæc Scriptura et Josephus.

Censent ergo auctores citati anno 27 Ozie eum adolevisse incensum, ideoque percussus lepra, et terræ motu percussus, e templo et regni secessisse, ac vixisse privatam per annos 25, puta ad

annum 52 quo mortuus est, successitque ei filius Joathan, qui tum erat 25 annorum. Unde sequitur Joathan natum esse eodem anno 27, quo Ozias pater percussus est lepra. Quare necesse est dicere Oziam per 25 annos deinceps regnum administrasse, donec Joathan adolueret et regeret; quod quia nusquam legitur, hinc aliqui de tota hac re dubitant, putantque hunc terræ motum ad peccatum et lepram Ozie non pertinere, sed alio tempore, aliæque de causa accidisse, præsertim quia Josephus loco citato innuit Oziam paucos duntaxat tempore fuisse leprosum. At enim: « Et cum aliquandiu privatus extra urbem vixisset, filio Joathano rempublicam administrante, more tandem confectus obiit anno ætatis sexagesimo tertio, regni quinquagesimo secundo. » Unde Tornielius in *Annal.* censet Oziam lepra percussus anno 48 regni sui, cum jam Joathan filius ejus 16 esset annorum, ut pro eo regnum administrare posset. Favet tamen prior sententia tot auctorum jam dicta, quod ipsa apposite combinat et conciliat Amos cum *Isaia*, cap. vii, 8, et eaque liquet Amos hæc prophetasse 63 annis ante excidium Samarie, puta anno 25 Ozie. Favet etiam quod Scriptura, II *Paral.* cap. xxvi, 16 et 21, indicet Oziam, citius lepra percussus, longiore tempore leprosum vixisse. At enim vers. 16: « Cum roboratus esset (quod factum est victoriis, quas contra Philistinos, Arabes et Ammonitas primis viginti quinque, ut videtur, annis obtinuit, ut ibidem dicitur vers. 6 et seq.), elevatum est cor ejus in interitum suum, et neglexit Dominum Deum suum: ingressusque templum Domini adolere voluit incensum; » et vers. 21: « Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis sue, et habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini; » ubi verba « usque ad diem mortis; » et, « habitavit; » et, « ejectus fuerat, » indicant certam fuisse ejus lepram et separationem. Favet *tertio*, quod videtur Deus insolentem jam Oziam voluisse præmonere per *Isaiam* et Amos, ne imitaretur scelera et sacrilegia regum Israel, qui per se et sacerdotes a se constitutos offerebant incensum suis diis, puta vitulis aureis in Dan et Bethel, III *Reg.* xiii, 1 et 33; alioqui sciret se regno ejiciendum, sicut ob idem peccatum post 65 annos excidendum erat regnum Israel cum suo rege. Vicissim, ut reges Israel visa post biennium punitione et ejectione Ozie ob usurpatum sacerdotium, conjicerent sibi idem eventurum, verasque esse prophetias; et comminationes excidii, quas Amos et *Isaias* eis intulerant. Atque hæc videtur esse causa, cur Amos et *Isaias* tam præcise tempus suæ prophetiæ assignent; Amos dicendo: « Ante duos annos terræ motus; » *Isaias*: « Adhuc sexaginta anni, et desinet Ephraim esse populus. » Favet, *quarto*, quod de alio terræ motu, et diverso ab hoc Ozie, nec in Scriptura, nec apud Josephum, Josippum, Eusebium aliosque histo-

ricos quidquam legamus. Ergo non videtur fuisse alius quam hic Ozie (1).

Denique Amos, ut nomine suo (Amos enim hebraice idem est quod *populus avulsus*, ut dixi), ita et hoc terræ motu significat motum animorum Israel, quo ipse avellens se a Deo et a regno David, schisma et divorcium fecerat, tunc contempnens vitulos aureos; eaque de causa, tunc, uti et alias sæpe, hunc terræ motum Deus immisit, ut simul minaretur terræ et populo, ejusque exsilium et excidium portenderet. Ita anno Domini 458, Antiochia, cum Nestori schisma et heresim amplexa est, ingenti terræ motu conquassata est, uti narrat ex Marcellino Baronius. Eodem Pontica regio ob Eutychetis heresim concussa est anno Domini 409, ut idem narrat ex Theodoro *Collectan.* lib. II. Ob eandem heresim anno Domini 518 in Dardania assiduo terræ motu viginti quatuor castella uno momento collapsa sunt, et ex his duo cum omnibus, alia cum multis habitatoribus demersa; ac paulo post eodem anno Anastasius Imperator Eutychianus fulmine a Deo interit. Ita Marcellinus in *Chronico*. Ita cum S. Joannes Chrysostomus in exsilium pulsus esset, Constantinopolis terræ motu contremuit, quo cæbilis imperatorii pars collapsa est. Unde terris Imperator, misso notario, eum revocavit ut plane constitueret propter justum eum Dominum commovisse terram, » ait Palladius in *Dial.*, et Theodoretus lib. V, cap. xxxii. Hucusque titulus prophete; nunc creditur suam prophetiam, atque:

2. DE SION AUGUR (2). — quasi dicit: Deus verus, cujus in Sione (non autem in Dan et Bethel, uti vos, o Israelite, imo idololatras, falso præsumitis) est templum, solum et oraculum ex propitiatorio a Cherubibus sustentato; hic, inquam, Deus potens et acer sui templi, cultusque et sanctitatis vindex, per me, perque Osee, *Isaiam* aliosque Prophetas, ex Sione et Juda, se missos, instar Leonis rugiet, dum horribilium vastationis et excidii sententiam contra impios Israelitas, aliisque vicinis gentes, ob varia earum scelera, per nos profert et proclamabit. Simili sensu ait *Isaias*, cap. xxxi, 4: « Quomodo si rugiat leo et catulus leonis super prædam suam, etc., sic descendet Dominus exercitum ut prælietur super montem Sion. » Et vers. 9: « Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et cæminis ejus in Jerusalem, » quasi

(1) Quidquid sit de re satis dubia in qua varie sentiant interpretes, dicendum est cum Sancto, istam terræ motum rem fuisse notissimam omnibus; neque enim aliter notaretur annus ille grævo illo terre concussus, nisi res esset inter Hebræos notissima, et ex ea annus ille maxime celebris. Quod confirmatur quoque, inquit Achermann, ex eo quod post radium ex captivitate, Zacharias, cap. xvi, 3, ejus quoque mentionem facit tanquam eventus celeberrimi.

(2) Hoc est veluti totius vaticinii præcursum, completens quoddam quasi compendiosum comminationis, non modo contra Israelitas, sed cæteras quoque nationes, quibus devastationem denuntiavit.

dicat: Deus qui in Stone residet, ibique igne sacro et sacrificiis colitur, inde quasi leo rugiens exsiliet gravis ultor in hostes suos, puta in impios, qui ejus cultum et nomen vel idololatria, vel aliis sceleribus violaverunt. Ita S. Hieronymus.

LUXURUS (id est lugebunt) SPECIOSA PASTORUM.— scilicet pascua; per quae metaphorice intelligit speciosas urbes et palatia, aequae ac agros et prata Judaeae, q. d. Sicut, leone rugiente, aufugiunt pastores cum gregibus, ideoque pascua deserta ac desolata lugere et squalere videntur, ita, Deo rugiente et per Chaldaeos saviente contra Israelitas aliasque gentes, omnes eorum speciosae urbes et domus, aequae ac agri et campi vastabuntur et desolabuntur, caesis, vel abductis eorum incolis et cultoribus, ita ut mœrere et lugere videantur. Sicut enim metaphorice agri et prata ridere dicuntur, dum florent; ita et lugere, cum desolantur. Ita Remigius, Hugo et Vatablus, ac S. Hieronymus, qui notat Amos, utpote pastorem, apposite uti metaphoris desumptis a pascuis: «Naturale est, inquit, ut omnes artifices suae artis loquantur exemplis, et unusquisque in quo trivit etatem, illius similitudinem proferat, v. g. qui nauta est et gubernator, tristitiam suam comparat tempestati, damnum naufragium vocat, inimicos suos ventos contrarios appellat. Rursum, prosperitatem et laetitiam auroram placidissimam et secundos nominat ventos, tranquilla maria et aequora. E regione miles quidquid dixerit, scutum, gladium, loriceam, galeam, lanceam, arcum, sagittam, mortem, vulnus et victoriam sonat. In ore philosophorum semper Socrates, Plato et Aristoteles; oratores, Graecus et Catones, Tullius et Hortensius in oculum laudibus ferunt, etc. Sic et Amos qui pastor fuit, non in locis cultis, sed in lata eremi vastitate, in qua versatur leonum ferocitas, et interfectio pecorum, artis suae usus est sermonibus; ut vocem Domini terribilem, rugitum leonum et fremitum nominaret, eversionem Israeliticarum urbium pastorum solitudini, et ariditati montium comparans.» Hoc est quod vulgo dicitur

Navita de ventis, de bobus narrat arator.

Et Eccli. cap. xxxviii, 26: «Qui tenet aratrum, et qui gloriatur in jaculo, stimulo boves agitat, et conversatur in operibus eorum, et enarratio ejus in filiis taurorum,» etc. Denique Arabicus Antiochenus vertit: *Contristati sunt pastores gregum; Arabicus Alexandrinus: Lugent pascua pastores, quia exsiccatum est caput Carmeli.*

EXSICCATUS EST VERTEX CARMELI.— Duo, ait S. Hieronymus, sunt montes hoc nomine. Aller, in quo fuit Nabal Carmelus, maritus Abigail ad australem plagam, I Regum, xv. Alter juxta Ptolemaidem, quae prius vocabatur Acho, mari imminens, in quo Elias propheta flexis genibus pluvias impetravit. Si ergo de Carmelo dicit in quo habitavit Nabal, magis pastorum gregibus conve-

nit, quia est juxta solitudinem. Sin autem de illo qui vicinus est littori, ad reges et ad superbiam pertinet regni Israel, quos imminente captivitate instar montium desertorum dicit esse vastados. Uterlibet ergo Carmelus hic accipi potest, et uterque fertilis in proverbium abijt, estque symbolum fertilitatis, abundantiae et laetitiae. Unde lingua Punica, sive Arabica, quae Hebraeae vicina est, adhuc hodie in Botica, amenissima et pulcherrima villae vocantur *Carmenes*, ait Delrio, *adagio* 980. Commodius tamen accipias de priore, qui pascuorum et pastorum erat; ab eo enim Amos, utpote pastor, pastoritiam duxit similitudinem. Sensus ergo est, quasi dicat: Israelis, et vicinarum gentium Carmeli, id est ville, agri, vineae, pascua, opes, copia et gaudium disperdientur per Chaldaeos. Rursum, in voce *vertex* notantur reges regumque aeres, palatia, horti et villae: et symbolice potentia, imperium et gloria destruenda a Babyloniis. Unde Chaldaeus vertit: *Desolabuntur habitacula regum, et desertum fiet praesidium arcium illorum.* Accedit Theodoretus, qui per *vertex* accepit tum Jerusalem, quae erat caput et vertex Judaeae, tum Samariam, quae erat vertex Israelis, sive decem tribuum, *Isaie* vii, 8 et 9. Denique Albertus et Hugo censent hic ad litteram praedicti siccitatem, sterilitatem et famem Israeli et gentibus impiis immittendam et infligendam a Deo.

Porro Carmelus hic non tantum notat agros et opes Judaeae, sed et aliarum gentium; omnis enim ager et locus fertilis, dives et speciosus, proverbialiter vocatur Carmelus. Id ita esse patet ex sequentibus; nam hanc propositionem: «Dominus de Sion rugiet, etc., et luxuriet speciosa pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli,» initio quasi thema propositum, sic in sequentibus explicat de Damasco, vers. 4, dicens: «Et mittam ignem in domum Azael, et devorabit domos Benadad.» Speciosa ergo pastorum, et vertex Carmeli Damasci, sunt domus Azael et Benadad. Et de Gaza, vers. 7: «Mittam ignem in murum Gaza, et devorabit aedes ejus.» Speciosa ergo pastorum, et vertex Carmeli Gaza, sunt murus et aedes ejus. Et de Tyro, vers. 10: «Mittam ignem in murum Tyri, et devorabit aedes ejus.» Speciosa ergo et Carmelus Tyri sunt murus et aedes ejus. Idem de Idumaea dicit vers. 12, et de Ammon, vers. 14, et de Moab, cap. ii, 2, et de Juda, cap. ii, 5, et de Israel, cap. ii, 6, 13 et 14.

3. HEC DICIT DOMINUS: SUPER TRIBUS SCLELERIBUS (perperam Arabicus Antiochenus vertit, *regionibus, vel climatibus*) DAMASCI, ET SUPER QUATOR NON CONVERTAM EUM.— Incipit Amos a minis, quae Deus gentibus Israeli inimicis intendant, eo quod Israel afflixerint: primo, ut ex hostium suorum vindicta sciat Israel se Deo suo curae et cordi esse; secundo, ut ex poena infidelium, puta Damascenorum, Gazensium, Tyriorum, Idumaeorum, Ammonitarum et Moabitarum, suam, puta fidelium,

æstimet. «Si enim, in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?» ait Christus, *Luca* cap. xxiii, 31.

Tria et quatuor scelera Damasci

Quaeres primo, quid sibi vult tria super tribus scelera Damasci, et super quatuor? Vatablus, Clarus, Emmanuel et Mariana per scelera Damasci, q. d. Damascum nullum facit finem peccandi, sed jugiter scelera sceleribus accumulat; si tantum bis aut ter peccasset, pepercissem illi; nunc quia non cessat, sed alia aliis jugiter addit, non parcam ei. Septenarius enim in Scriptura symbolum est multitudinis et universalitatis, ex eo quod septem diebus Deus omnia creaverit, *Genes.* cap. 1, et septem diebus hebdomadae jugiter recurrentibus decurrant omnes dies omniaque tempora. Sic dicitur *Ecclesiastes*, cap. xi, 2: «Da partem septem, nec non et octo,» id est omnibus indigentibus distribue partes panum et elemosinarum. *Proverb.* cap. xxiv, 16: «Septies, id est frequenter, in die cadit justus.» *Zachar.* cap. iii, 9: «Super lapidem unum septem oculi,» id est multae exultationis. *I Regum*, cap. ii, 5: «Donec sterilis peperit septem,» id est multos filios. *Psal.* cxviii, 164: «Septies in die laudem dixi tibi.» Hic sensus videtur planus; tria enim et quatuor faciunt septem, praesertim quia repetit tria super, dicens: «Et super quatuor;» ergo haec quatuor scelera alia sunt a tribus quae processerunt; si alia, ergo juncta tribus prioribus faciunt septem. Melius alii censent hic quatuor tantum Damasci scelera denotare; enim quatuor idem est quod quartum, ut vertunt Syrus et Arabicus; Hebraei enim saepe numeros cardinales sumunt pro ordinalibus. Exempla sunt in haecadem voce *Prover.* cap. xxx, 15: «Tria sunt insaturabilia, et quartum (hebr. *וְאַרְבָּעָה* *vearba*, id est et quatuor), quod nunquam dicit: Sufficit.» et vers. 18: «Tria sunt difficilia mihi, et quartum (hebraice *vearba*, id est et quatuor) penitus ignoro.» Similia sunt vers. 21 et 29. Porro haec phrasit utuntur ad auxesin, ut significant quarti eminentiam super tribus quae processerunt. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Haymo, Hugo, Lyranus et alii. Simile est illud Virgilii, *Ecloga* iii:

Tria lupus stabulis, matoris frugibus imber, Arboribus venit, nobis Amaryllidis ira.

q. d. Quartum et ultimum, puta irae Amaryllidis nobis sunt tristissimas. Et Theocritus, *Idyl.* viii, ex quo more suo id mutuatum est Virgilius: «Arboribus metuendum malum tempestas, aquis centum, avibus laqueus, feris agrestibus relia; viro autem tenere virginis amor,» q. d. Virginis amor praeter ceteris omnibus viro metuendus est; quia illi eripit cor et mentem. Tale est illud *Proverb.* cap. xxx, 16: «Tria sunt insaturabilia, et quartum quod nunquam dicit: Sufficit. Infernus, et os vulvae, et terra quae non satiatur aqua; ignis vero nunquam dicit: Sufficit, q. d. Ignis

omnium maxime est insaturabilis. Et *Proverb.* vi, vers. 16: «Sex sunt quae odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus, puta eum qui seminavit inter fratres discordias,» q. d. Hunc maxime odit Deus.

Sensus ergo est, q. d. Super tribus sceleribus Damasci, et maxime super quarto rascior, nec parcam, sed puniam illam; quodnam sit hoc quartum explicat dicens: «Eo quod tritruaverint in plastris ferreis Galaad.» Similiter explicat quartum scelus Gaza, vers. 6, et quartum Tyri, vers. 9, et quartum Idumaeae, vers. 11, et quartum Ammon, vers. 13, et quartum Moab, cap. ii, 4 (1).

Quaeres, secundo, quanam sint haec quatuor scelera Damasci? Rursum, an hic numerus scelerum sumendus sit definite, an indefinite? Definite accipiunt Rupertus, Albertus, Lyranus, Dionysius, Palacius et Arias, qui censent tria scelera esse idololatriam, incestum, homicidium; Albertus vero, esse rapinam, muletam et gladium, quibus Damasceni persecuti sunt et afflixerunt Israelitas. Quartum vero exprimit Propheta dicens: «Eo quod tritruaverint in plastris ferreis Galaad.» Verum tria priora non exprimit Propheta; quocirca illa ex cerebro interpretum conficta videntur.

Dico ergo tria et quatuor hic indefinite sumi, et significare plurima scelera Damascenorum, quae ipsi perpetrarunt sub Asael rege, tum contra Hebraeos, tum contra alias gentes, *IV Reg.* viii. Ternarius enim familiaris est sanctae Scripturae, et primus est numerus multitudinis; hinc ejus est symbolum: «Tria enim sunt omnia, et ipsum ter in omnem partem se effundit,» ait Aristoteles, lib. *I De Caelo*, cap. i. Intelligit omnia, non sola, sed prima; nec enim unitas, nec duo, faciunt omnia, sed mox ut sunt tria, si ea singula adsint, dicimus adesse omnia. Unde S. Chrysostomus, *homil.* 41 in *Matth.*, explicans illud cap. xiii, 33: «In farinæ salis tribus:» Tria, inquit, sata sunt

(1) Sic vero locus aliqua laborat difficultate, inquit Maurer. Nam si propter tria et quatuor delicta Deus propositum se excusaturum dicit, enumerationem expectat vel totidem vel plurimum certe delictorum. Quotiescumque enim istiusmodi numeris singulis subjiciuntur, subjiciuntur aut totidem quot sunt numerate, aut plures certe, (ut in his supra citatis a Cornelio), hoc vero quem tractamus locum, unum tantum delictum subjicitur, et sic quoque reliquis, quibus repetita est ista locutio, plerisque hujus et sequentis capituli locis. Sed verum si quaeris, potest, qui dicit propter tria delicta et propter quatuor te puniam, si voluerit delictorum afferre exempla, aut quatuor afferre, aut etiam unum. Potest enim aut totum numerum, quaternarium, inquam, respicere, aut solum id quod quartum est. Cuius rei causa ipse nota istius locutionis posta est, in eo, inquam, pod. ut subsistamus in exemplo quo supra usi sumus, id quod quartum est scorsum ponant, nam qui propter tria delicta et propter quatuor te puniam dicit Hebraeus, idem dicit, ut si dicat, puniam te propter tria delicta quibus accedit quartum, (Maurer.)

multa. Quando vero ternario unitas additur, ut fiat quaternarius, tunc maxima multitudo, quae communem et ordinariam superat, significatur. Sic Virgilius :

Uterque quaterque beati,

Id est plurimum beati, imo beatissimi. Et Seneca in *Hippolyto* : « O terque quaterque prospero fato dati ! » Hinc et Deus vocatur « ter maximus, ter felix, ter sanctus. » Causa et origo hujus rei et phrasid est, increatus ternarius, puta ipsa Sanctissima Trinitas; haec enim est sanctissima, felicissima, maxima, ac omnia, imo infinita bona in se complectitur, eaque ternariis a se creatis communicat, ideoque mentibus hominum, etiam gentium S. Trinitatem ignorantiam, inseruit hanc angustam de ternario opinionem, ut cum Aristotele, lib. I *De Caelo* cap. I, censerent ternarium esse principium multitudinis, eoque in arcanis attererent, quasi sacratiore, quod vehementior atque efficacior ad omnia putaretur, ut ait Plinius lib. XVIII, cap. III, et Macrobius, lib. I *Saturna*, cap. VI. Hinc praeclara absolutissimum et sacer erat, adeo ut quidquid ter dictum aut factum esset, id ratum et efficax haberetur. Hinc et Galli per *tris*, id est ter, significant superlativum, puta summum et maximum in suo genere, ut *tris-bon*, id est optimus; *tris-sage*, id est sapientissimus, *tris-riche*, id est ditissimus, etc. Insuper « ternarius ad quascumque controversias dirimendas maxime idoneus est, ut qui principium, medium et finem in se continet, » ait Dionysius Halicarnassus, lib. III. Quocirca Plutarcho, tract. *De Pythag. discip.* tradit unitatem a Pythagoreis Apollinem nuncupari, dyada (id est dualitatem) Ithem et audaciam, triada iustitiam et virtutem, quae est medium duorum vitiorum. In ternario enim, aiebant, ipsum unum est medium, quasi centrum et numen, quo aequa distributio regitur, et ad quod quasi finem referitur; hinc ternarius est quasi circulus, et complexio omnium; in ternario enim est principium, medium et finis: unde et tria sunt omnia. Et praeclari theologi ut designarent principium, medium et finem referenda esse in Deum, tria in sacrificiis offerrebant. Et tria posita sunt a philosophis in cultu Dei: adoratio propter reverentiam; thus ob distributionem suavissimae cognitionis divinae, et caelestium ac terrenarum virtutum; hymnus secundum Pythagoram, propter concentum celi. Hinc Nicomachus : « Ter, ait, libant et ter sacrificant, qui vota sua petunt a Deo consummari. » Theocritus, *idyll.* II :

Ter libo, ter et hac pronatio mystica verba.

Virgilius, IV *Georg.* de sacrificiis Oceani :

Ter liquidum ardentem perfundit neclare Vestam :
Ter Iamna ad summum tecti subjecta relaxat.

Ovidius, III *Pastor.* :

Ter caput irroret, ter tollit ad aethera palma.

Idem dicunt alii passim. Seraphini ter clamant : « Sanctus, sanctus, sanctus, » *Isaia* cap. VI.

Tres sunt virtutes Theologicae, quibus Deum colimus : fides, spes, charitas. Tres partes penitentiae, quibus eum conciliamus : contritio, confessio, satisfactio. Tria opera bona, quibus eum demeremur : oratio, jejunium, elemosyna. Arithmetica docet ternarium in qualibet re inveniri. Mundus enim est triplex : scilicet angelicus, corporeus, humanus. Anima tres habet potentias : intellectum, memoriam, voluntatem. Tres sunt angelorum hierarchiae, et in singulis tres ordines. Tria eorum officia : purgare, illuminare, perficere. Triplex eorum cognitio : matutina, quae est in Verbo; vespertina, quae est rerum in se; meridiana, quae est aperta Dei visio. Castitas triplex : virginalis, vidualis, conjugalis. Caelum triplex : empyreum, sidereum, aereum. In sole sunt tria : substantia, radius et lumen; sic in Deo, qui est Sol increatus, sunt tres personae, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. In omni re sunt tria : essentia, virtus, operatio; vel entitas, species, ordo. In compositis est materia, forma et unio. Tres sunt aere regiones : infima, media, summa. In arbore et planta sunt tria : folia, flores, fructus. Haec in rebus omnibus SS. Trinitas sui vestigia posuit, ex quibus eam agnosceremus et contempleremur. Tres in homine sunt spiritus : animalis, vitalis, naturalis. Tres anime vegetative operationis : nutritio, augmentatio, generatio. Bonum est triplex : utile, delectabile, honestum. Tres rerum sunt ordines : natura, gratia, gloria. Tres precipuae corporis partes : venter, cor, cerebrum. Tres cause artificiales et artificum : efficiens, formalis, finalis. Philosophia triplex : ethica; physica, mathematica. Syllogismi tres sunt propositiones : major, minor, conclusio. Triplex lex : naturae, Mosis, Christi. Tres temporis differentiae et partes : praeteritum, praesens, futurum. Locus triplex : summus, medius, infimus. Triangulus tres habet angulos, aequae ac lineae. Anguli sunt tres : rectus, acutus, obtusus. Quantitas corporis tria est : longitudo, latitudo, crassities. Denique omnia in ternario, puta in mensura, numero et pondere creavit et disposuit Deus, *Sap.* cap. XI, 21. Haec et plura Petrus Bongus lib. *De Numer. mysteriis*, in *ternario*. Hicse ergo de causis ternarii symbolum est multitudinis, plenitudinis, perfectionis, universalitatis.

Haec sensus hujus loci est, ait S. Hieronymus, *g. d.* « Expectavi multo tempore, ad Damasceni de suis sceleribus agerent penitentiam, et ideo nolui punire peccantes, ut aliquando conversi reciperent sanitatem, verum quia tertio et quarto eadem faciunt, cogor mutare sententiam, et plagis corrigere delinquentes. » Sic et Theodoritus : « Quod vero, inquit, super tribus et super quatuor, multitudinem significat, hoc est, ut subdit, infinitas iniquitates. » Sic et Ribera, *Dalrio* *notatio* 971, aliique supra citati. Hic sensus appositus

est, planeque genuinus videtur, si Propheta dixisset (super tribus et quatuor sceleribus); sic enim dicimus : « O terque quaterque beati. » Verum quia tribus non jungit quatuor, sed positus, quatuor a tribus separat et disjungit, dicens : « Et super quatuor; » hinc magis genuinus videtur sensus, quem *Quast.* I indicavi, nimirum ut quatuor sumatur pro quarto, sensusque sit : Quia Damascus tria, id est plurima, perpetravit scelera, nec his contenta addidit quartum, praeter ceteris omnibus insigne et enorme, hac de causa indigna plane est venia, ideoque non paream, sed plectam eam. Aut ut a Castro, *g. d.* Cum semel, iterum et tertio pepercim Damasceni, quarto enormi sceleri, quod ceteris addiderunt, nequaquam paream, sed puniam. Quartum hoc scelus est, quod subdit : « Eo quod tritruaverunt in plaustris ferreis Galad. » Cur enim inter tot scelera hoc unum exprimit et subdit Propheta, nisi quia hoc quartum erat, et enorme? Idem facit, idemque ut quartum scelus Gaze, Tyri, Edom, Ammon et Moab nominat, et *taxat* vers. 6, 9, 11, 13, et cap. II. Cum enim post quatuor, id est quartum scelus, hoc unum subjiciat, plane significat illud ipsum esse quartum. Omnia enim enorme, ceteraque omnia superans erat hoc scelus, quod inaudita crudelitate plaustris ferreis tritruarent Israelitas, puta Galaaditas.

Tropologie S. Hieronymus : « Primum, ait, peccatum est cogitasse quae mala sunt; secundum, cogitationibus perveris acquiescisse; tertium, quod mente decreveris, opere complasse; quartum, post peccatum non agere penitentiam, et in suo sibi complacere delicto. Hoc faciunt omnes heretici, qui non solum cogitant et faciunt mala, sed doctrina sua quosque simplices decipiunt, et in morem Damascenorum, qui interpretantur sanguinem bibentes, eorum quos deciperint sanguinem bibunt. » Et Rupertus : « Primum, ait, scelus est voluntas perversa, et tunc peccator moritur interius; secundum, voluntatem opere complevisse, et hoc facto mortuus est peccator, et foras elatus; sed adhuc suscitari potest, sicut illum juvenem Dominus suscitavit, qui per peram civitatis mortuus efferebatur. Tertium scelus est, opus in consuetudinem vertisse; et tunc peccator mortuus et sepultus est; sed adhuc ad vitam suscitari potest, sicut Lazarum sepulum jam quadragesimum et fetentem Dominus suscitavit; quartum scelus est, in suo sibi peccato complacere, Deoque ad penitentiam revocanti, et legi ejus redarguenti superbiae spiritu resistere. Hoc scelus diabolicum est : est enim cor impenitens, et rebellio, ac defensio scelerum, ideoque plane venia indignum et pene irremissibile.

Denique Hebraei nonnulli, quos sequitur Georgius Venetus in *Problema. S. Script.* tom. V, num. 114, censent Amos hic significare quod difficile convertantur ii qui quater vel pluries in ideam

peccatum corrumpit, *g. d.* Super tribus sceleribus convertam eos, super quarto autem non convertam; sed ipsos sibi suisque sceleribus et consuetudini voluntarie derelinquam. Hoc tropologicum pariter est, non litterale, ut ipsi censent.

Nox Damasceni R.M. — Aliqui codices legunt eam, scilicet Damascum; sed Romana, Hebraea et interpretes passim legunt eum, scilicet populum; huic enim Deus scelera significat; metonymice enim ponitur continens pro contento, civitas pro civibus et incolis. Hebraice est לֵא אֲשִׁיבֵנּוּ לֵא אֲשִׁיבֵנּוּ, id est non faciam reverti eum, non reducam eum; Vatablus : Non revocabo eum, scilicet furorem meum, sed effundam et complebo eum in Damasco; Septuaginta : Non aversabor eos, id est non avertam faciem meam, inquit Theodoritus, Damasceni, sed iratus firmiter illam convertam ad eos, ut iras meas in eos effundam. Unde Arabicus subinde vertit : Non revertor ab eis. Cum enim Deus scelera alieque ulciscitur, dicitur firmare in eum vultum suum; ex adverso David petens veniam et gratiam Dei, ait : « Averte faciem tuam a peccatis meis, » *Psalm.* L, 11. Verum quia nulla furoris, nec faciei Dei praecessit mentio, hinc secundo et genuine, « non convertam eum » (Damascum, id est Damasci populum), scilicet ad me, seu ad veniam et misericordiam meam, sed eum in suis sceleribus, aequae ac ira et vindicta mea, derelinquam. Unde Chaldaeus et Pagninus vertunt : Non paream ei, sed acriter puniam. Ita S. Hieronymus, Albertus et Hugo. Hinc Syrus vertit : Non retraham, non reverti faciam ab eis; Arabicus Antiochenus : Non ero penitens super eo; vel non convertam eum in locum suum, *g. d.* E captivitate non reducam eum in solum patrium. Huc pertinet expositio Sanchez, *g. d.* Non convertam eum, id est non revocabo eam a morte, quae ex iudicio et decreto Dei tam certo ei eveniat, ut iudicari debeat jam advenisse. Videtur ergo jam esse mortuus, quia certis morti destinatus : ab hac ego eum non convertam, id est non reducam, non liberabo.

Tertio, Arias *ascibennu* vertit, *retribuam ei*, hoc est scelera ejus ulciscar, sicut per interrogationem legit, et explicat : Numquid ob tria et quatuor, id est plurima, scelera non retribuam ei? omnino retribuam, et plectam eum. Arabicus Alexandrinus vertit nove : Super tribus et super quatuor sceleribus Damasci non sum tristitia affectus, *g. d.* Peccata me non affligunt, sed ipsum peccantem. Melius idem cap. II, I : Non differam, non prolongabo, scilicet vindictam.

Impertinens est Rupertii expositio : « Non convertam eum, » scilicet verticem Carmeli, ad pristinum suum virorem et fertilitatem. Erronea est B. Salomonis, qui ex hoc loco contendit tribus tantum vicibus peccatorem penitentem a Deo recipi, quarto non recipi. Quin et theologi nonnulli peccatorem quandoque adeo graviter et saepe peccare censent, ut in penam Deus denegat

illi auxilium sufficiens ad penitentiam: quo fit ut poenitere et converti nequeat. Id autem fieri, cum implevit mensuram peccatorum a Deo determinatam, de qua accipiunt illud *Matth.* cap. XXIII, 22: « Et vos implete mensuram patrum vestrorum. » Verum hoc de copioso et efficaci auxilio verum est; de sufficienti falsum; sic enim peccator non esset amplius viator, sed cum damnatis quasi damnatus, utpote privatus auxilio necessario ad salutem, sine quo impossibile est eum salvari, et necesse damnari.

Moraliter, discite hic gravem Dei esse punitionem, cum ipse peccatores non convertit, nec a peccatis revocat, sed in iis derelinquit et obdurat, uti obduravit Pharaonem; tunc enim ruunt in interitum *presentem*, et aeternum, uti contigit Pharaoni, *Exodi*, cap. VII, 3. Vide ibi dicta. « Impunitas incurrit soboles, insolentia mater, radix impudentiae, transgressionum nutritrix, » ait S. Bernardus lib. III *De Consider.* cap. V.

EO QUOD TRITURARENT IN PLASTRIS FERREIS GALAAD. — Quartum et summum hoc est scelus Damasci, ideoque irremissibile quoad vindictam; ob hoc enim Deus Damascum destinavit gladio et excidio Assyriorum, *q. d.* Damascus tria, id est plurima, scelera perpetravit; ea dissimulavi, iis quae adhuc peperissem. Verum quia quartum addidit, tam crudele et horrendum; hinc ulterius non parcam, sed ultor exurgam, in eumque deorsum, ut ipse seviit in Israel. Certa ergo cum manet ultio, certum excidium. Nota: Perpetua a tempore Josue fuere bella inter Syros, quorum caput erat Damascus, et Israelitas, tum ob viciniam, tum ob disparitatem fidei et morum. Syri ergo sepe afflixerunt Israel, dissimulante Deo; sed intoleranda fuit afflictio, qua eos plaustris ferreis triturarunt, quam proinde Deus dissimulare et decoquere non potuit. Haec afflictio contigit sub Azael rege Syriae, illamque ei flens praedixit Eliseus, cum ei regnum promitteret: « Scio, inquit, quae facturus sis filiis Israel mala. Civitates eorum munitas igne succendes, et juvenes eorum interficies gladio, et parvulos eorum elides, et pregnantas divides, » *IV Reg.* cap. VIII, 12; itaque factum esse patet *ibid.* cap. XIII, 4: « Attriverat, inquit, eos rex Syriae, » et *vers.* 7: « Interfecerat eos rex Syriae, » et redegit quasi pulverem in trituranum aream. Unde perspicuum est, ait Theodoretus, quod Damasceni in aream quamdam mulieres Israelitides projicientes, rotis ferratis tanquam spicas crudeliter tritabant. »

IN PLASTRIS FERREIS. — Hebraeorum *חרוץ* *charutz* significat *traham*, sive *trituram*, qua super segetem circumacta grana ex ea excutiuntur, teruntur et tritulantur; unde et *tribula* a *terendo* dicta videtur. Radix enim *חרוץ* *charutz* significat stringere, excutere, concidere, excidere; Hebraei enim tritabant plaustris ferratis et dentatis, quasi tribulis. Hoc, ait S. Hieronymus, est genus plaus-

tri, quod rotis subter ferreis atque dentatis volvitur, ut, excussis frumentis, stipulam in area conterat et comminuat. Unde Septuaginta vertunt: *Secuerunt in sarris ferreis*; Symmachus, *in rotis ferreis*; Tigurina, *in rastris ferreis*; alii, *in carpentis ferratis*; Vatablus, *in tribulis ferreis*.

Aliqui haec metaphoricè accipiunt, ut haec phrasa tantum significetur acerbitas afflictionis, qua Azael afflixit Israelitas, ut eos « instar tritularum frumentum in areis tritulantium, jugulare atque contereret, » inquit S. Hieronymus et Clarius. Verum alii passim idipsum proprie accipiunt, tum quia idipsum Azaeli praedixit Eliseus loco citato; tum quia enormis hic saevitia significatur, et puniuntur; tum quia olim victores victos, praesertim infideles, saevos et barbaros ita multabant. Sic David Ammonitas, eo quod legatos a se missos violassent et subamnassent, « serravit et circumegit super eos ferrata carpenta, divisitque cultris et traduxit in typo laterum, » *II Regum*, cap. XII, 31.

Moraliter, discite hic quam crudelitas Deo et hominibus sit exosa, quamque Deus par pari referat, ut crudelis sit in crudeles, imo eos simili quod aliis intulerunt tormento occumbere cogat; quia crudelitas haec iustitia est, iustaque vindicta. Haec de causa hic per Amos, *regae* ac per *Isaiam* cap. XIV, 29 et seq., *Jeremiam* cap. XLVII et seq., *Ezechielum* cap. XXV et seq., aliosque prophetas, Philistinis, Idumaeis, Tyris aliisque gentibus acriora supplicia intentat, eo quod saevierint in Israel populum Dei. Quocirca Aristoteles ad Alexandrum hoc ei dat documentum: « Parce effundere humanum sanguinem; quia hoc illius est, qui novit secreta cordium. » Periander apud Ausonium:

Multis terribilibus caveto multos.

Cassiodorus in *Psalm.* X: « Quid prodest crudelibus persequi, quos vident persecutionibus semper augeri? » Exosa et explosa fuit uxor Annibalis, ipseque Annibal, qui inspecta humani sanguinis fossa, pulchrum in ea spectaculum dixerunt. Ita Fulgentius, lib. IX, cap. XI. Crudeli Syllae dixit Q. Catulus: « Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? » Ita Eutropius in *Sylla*. Augustus Caesar, audito Herodis infanticidio: « Mallem, ait, Herodis porcus esse, quam filius; » porcos enim non macabant Judaei. Ita Macrobius, lib. II *Satur.* cap. IV. Neroniana vox est: « Me mortuo terra miscetur incendio. » Ita Dion Niceus in *Vita Neronis*. Quocirca mater Neronis Agrippina, cum ejus jussu occideretur, centurionis ferrum stringenti ventrem ostendens, clamabat: « Hunc percutite: hic est ferro fodiendus, qui portentum istud genuit. » Ita Suetonius in *Nerone*. Hi sunt Phalarides, Mezentii, Maximini, Timoneis, Diocletiani. C. Caligula frequenter exclamare solebat: « Utinam universus populus Romanus unquam cervicem haberet! » scilicet ad eam uno ictu

amputandam. Ita Eutropius. Ejusdem fuit haec vox: « Memento mihi omnia in omnes licere. » Vitellius, occiso Othone cum suis, dum ejus aesculae tabem cadaverum abhorrerent, dixit, « optime olere occisum hostem et melius civem. » Sed hic tandem religatis post tergum manibus, injecto cervicibus laqueo, veste discissa, seminudus in forum tractus inter ludibria, tandem apud scalas Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus confectusque est, indeque unco in Tiberim tractus. Ita Fulgiosus, lib. IX, cap. XI. Sic misere perit Deo vindice, imo se occidit Nero. Sic et misere perierunt Caligula, Maximianus, Diocletianus, Annibal, Herodes. Vere Thales Milesius, rogatus quid difficile unquam vidisset, respondit: Tyrannum senem. Quocirca Phalaris tyrannus dicere solebat: « Ego qui expertus utrumque sum, tyrannidi malum subesse quam praesesse. Subditus enim aliorum malorum securus, unum tyrannum metuit: tyrannus autem et eos qui foris insidiantur, et illos per quos servatur. » Ita Stobaeus, *serm.* 47. Quidam tyrannicidam optans, Bruti statuae subscripsit: « Utinam viveres! » quod opera Bruti Tarquinus ex urbe pulsus esset. Et Caesaris statuae hos versus subscripserunt:

Brutus quia reges ejecit, primus consul factus est:
Hic quia consules ejecit, rex postremus factus est.

Nec multo post Caesar a senatoribus viginti tribus vulneribus in curia confossus est. Mithridates ante epistola octoginta millia Romanorum in Asia, per urbes negotiandi causa dispersa, interemit; tantamque provinciam injusto, sed non inulto, sanguine respersit. Nam a Romanis in eas angustias redactus est, ut veneno mortem sibi consciverit. Quocirca ipse cum maximo cruciati, veneno repugnans (ex longo ejus usu) spiritum suum tandem succumbere coegit. S. Cyprianus, tract. *De Oratione Domini*, ait homines superare hesitans crudelitate: leones enim pepercerunt Danieli in laeo, in quem eum conjecerat Medi; et cum Achab persequeretur Eliam, paverunt eum corvi, *III Reg.* XVII: « O humanae malitiae, ait, detestanda crudelitas! ferae parcunt, aves passant, et homines insidiantur et saeviant. » Idem ad *Demetrianum*, sub Decio et cum Decio ac Valeriano, persecutorem christianorum: « Innoxios, inquit, justos, Deo charos domo privas, patrimonio spoliis, catenis premis, carcere includis, bestis, gladio, ignibus punis. Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio, et simpliciter ad veloci brevitate penarum: admoves laetandis corporibus longa tormenta, multiplicas laerandis visceribus numerosa supplicia; nec feritas, neque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis: excoGITAT novas penas ingeniosa crudelitas. Quae haec est insatiabilis carnificum rabies? quae inexplebilis libido saevienti? » Sed et Decio vires rependit Deus, efficaci ut a

Gothis acie victus, fugiens cum equo in palatium incidit, a qua absorptus nunquam postea comparuit. Valerianum vero Sapori Persarum regi captivum tradidit, qui consensus equum eo pro scabello utebatur. Denique septem illi Machabaei fratres, crudeliter ab Antiocho cruciati et frixi, eidem quasi leones insultantur, et crudelem aequae necem ei quasi Prophetae intendantur, *II Machab.* VII, inter quos minimus natus, *vers.* 31: « Tu vero, ait, qui inventor omnis malitiae factus es in Hebraeos, non effugies manum Dei. » Et mox: « Tu autem, o scelerate, et omnium hominum flagitiosissime, noli frustra extolli vanis spebus in servos ejus inflammatus. Nondum enim omnipotentis Dei, et omnia insipientis, iudicium effugisti. Nam fratres mei, modo nunc dolore sustentato, sub testamento aeternae vitae effecti sunt: tu vero iudicio Dei justas superbie tuae penas exsolves. » Verus fuit vates: nam Antiochus paulo post acerimo viscerum dolore, et furore intolerabili crucuciatus, corrosos a veribus, blasphemam animam daemoni exhalavit, *II Machab.* IX.

4. ET MITTAM IGNEM IN DOMUM AZAEL. — puta in familiam et posteros Azael. Jam enim Azael mortuus erat, et regnabat filius ejus Benadad, de quo sequitur, ut *pale IV Reg.* XIII, 22 et seq. Ignem intellige, tum proprie dictum; solent enim victores, dum urbes rebelles capiunt et excindunt, ferro flammaque in eas grassari: tum acres poenas et efficaes strages, ac excidium gentis et regni. Hoc enim in Scriptura per catachresin significat *ignis*, qui omnia depascit et in cineres redigit. Porro haec strages Damasci facta est a Teghathphalasar rege Assyriorum, qui vocatus ab Achaz rege Juda, presso et pene oppresso a Rasin rege Syriae, et a Phacee rege Israel, in auxilium, Damascum obsedit, cepit, excidit, Rasin occidit, Damasci cives transtulit Cyrenem, ut *pale IV Regum*, cap. V, 5. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Lyranus, Arias et alii. Nominat Azael, quia is vixit, et afflixit Israelae paulo ante tempora Amos, puta sub Joachas, avo Jeroboam, sub quo propheta vit Amos. Porro Deus non punivit Damascum et Azaelem statim, sed de more expectavit, ut posteri implerent mensuram peccatorum a se vindictae praestitutam, quod factum est tempore Rasin: unde tunc et filios, et patres in filiis punivit et everit.

ET DEVORABIT DOMOS (palatia) BENADAD. — Benadad hic fuit filius Azaelis, *IV Reg.* cap. XIII, 24, ac proinde diversus a Benadad, qui pugnavit contra Samaritanos tempore Achab, *III Reg.* X, 1; illum enim occidit Azael, ejusque regnum occupavit, *IV Reg.* VII, 7 et seq. Porro illo tempore multi reges Syriae vocati sunt Benadad. Adad enim, sive Adarezer, fuit primus rex Syriae, quem devicit David, *II Reg.* VIII. Ab hoc successores dicti sunt Benadad, id est filius, vel haeres et successor Adad. Jam strages haec facta est, non sub Benad-

dad filio Azaelis, sed sub nepota ejus Rasin, ut jam dixi.

3. ET CONTERAM VECTEM DAMASCI. — « Vectem, » id est portas: hinc enim vectibus observari solent. Rursum « vectem, » id est robur; ut verit Chaldaeus (robur enim portarum est in vectibus: hinc vectis typus est roboris); puta duces, milites, arma, animos, munitiones, annonam, quibus quasi vectibus se communiarent, et invictos perturbabant Damasceni: sed nil horum Deo, per Assyrios oppugnanti eos, resistere valuit, imo omnia ab eo contrita, illico prolapsa corruerunt.

ET DISPERDAM HABITATOREM DE CAMPO IDOLI. — Damascus, eique adiacens planities, vocatur hic *campus*, isque « idoli; » quia idolis abundans, isque addictissimus, inquit S. Hieronymus et Theodoretus. Tigrina et Aris vertunt: De valle vanitatis. Talis et fuit Damascus: quae vanitati dedita, ideoque, Deo puniente, excisa et evanescent, toti orbi vanitatis speculum dedit. Septuaginta et Theodotion retinent vocem hebraeam, vertuntque, *de domo Dei*; Symmachus et Vetus Editio, *de domo iniquitatis*; Aquila, *de domo inutili*. Eadem Damascus mox vocatur *domus voluptatis*, id est deliciis affluens: in qua seipsum tenebat rex Rasin, quomodo ea, illo occiso, ab Assyriis eversa est. Pro voluptatis hebraice est *עֵדֶן* *eden*: unde graecum *עדן*, id est voluptas. Hinc pro *eden* Septuaginta vertere solent *עדן*, hoc tamen loco vertunt, *Charran*: quia Eden regio, in qua situs erat paradisus terrestris, fuit in Mesopotamia et locis vicinis, in quibus sunt Charran, urbs Parthorum, ubi cecus est Crassus Romanus, ut ostendit Genes. cap. ii, 8. Porro Theodoretus idipsum sic exponit, q. d. Non solum Damascum, sed et accolas omnes, et eos qui ex Charran eo habitatum commigraverunt, captivos effecit. Complutensis retinet *Eden*, sed corrupte legitur *Adam*; vel, ut Villalpando in cap. xxvii *Ezech.* 23, legit *Adam*, eo quod Eden fuerit locus Adami; ipse enim a Deo in Eden collocatus est. Hinc et Syrus vertit, in domo *Adon*. Porro Damasci regio et ditio non longe abest a Mesopotamia, in qua fuit Eden et paradisus terrestris. Rursum, ipsa Damascus urbs et regio amena est et fertilis: quocirca et ipsa suam habuit Eden urbem, vel regionem, ad quam hic alludit Amos. Unde de hac Damascena Eden loquitur Ezechiel cap. xxvii, 23, et Isaia cap. xxxvii, 11, censet Marinus in *Lexico*, et alii nonnulli. Alludit ergo Amos ad Eden paradisi, et ad Adam, quem nonnulli a Deo creatum censent in Damasceno agro, ex terra rubea, indeque dictum Adam. Adam enim, vel *Eden*, hebraice idem est quod rubeus, vel rufus, de quo dixi Genes. cap. ii, 7, q. d. Sicut Adamum ob peccata expulsi ex Eden paradisi, sic Damascenos ob scelera expellam ex sua Eden, id est loco voluptatis (1). Adhuc alii in Damasco occisum esse

(1) Eden est hodiernum nomen regionis et vicii Irbant

Abelem a Cain, indeque nomen accepisse: Damascus enim hebraice idem est quod sanguinem bibens (ait S. Hieronymus in cap. xxvii *Ezech.*), scilicet Abelis. Ita Sanchez. Sic etiamnum hodie Deus gentes suis regionibus, et privatos suis ditionibus opulentis, et viridaris, ac paradisis deliciosis expellit ob eorum crimina, praesertim illis ipsis locis commissa, ut vidimus in Belgio. Dicitur Arabicus vertit: *Et concidam elationem (fastum) de virtute (robore) ejus.*

ET TRANSFERETUR POPULUS SYRIAE CYRENE. — Duae urbes dictae fuerunt hebraice *קִיר* *kir*, et latine Cyrene. Prima fuit in Libya, a qua denominata est regio Cyrenaica, et S. Hieronymus et Strabo, lib. XVII. De hoc ait Lucas, *Act.* ii, 10: « Et partes Libye, quae est circa Cyrenem. » Secunda fuit in Media. Hic agitur non de prima, ut censuit S. Hieronymus, Remigius et Ilugo, sed de secunda; haec enim Assyriis erat subjecta et vicina: unde eo Syros, expugnata Damasco, transferentur Assyrii, IV *Reg.* xvi, 9; idque disertè asserit Joseph, lib. IX, cap. xiii: « Teglathphalasar Damascenos (a se victos et expugnatos) in superiorem Mediam destinavit. »

Dieta est Cyrene ab Hebraeo et Chaldaeo (lingua enim Assyria et Chaldaea vicina sunt, et dialecti duntaxat linguae hebraeae) *קִיר*, id est paries, murus; quod egregie murata et munita esset quasi arx et propugnaculum regionis. Id ita esse patet ex *Isaia* xvi, 7, ubi tertium *קִיר* sive Cyrene in Moab, hebraice vocatur *קִיר* *kir* *charesset*, id est habens muros lateritios. Unde Noster vertit: « Muros cocti lateris. » Vide ibi dicta. Septuaginta pro Cyrene vertunt, *Ἰερουσαλὴμ*, id est nominatus: *Transferetur*, inquit, *populus Syriae nominatus*; quia hebraicum *קִיר* *kir*, id est Cyrenem, acceperunt non ut proprium urbis, sed ut appellativum: rursum *kir* censuerunt idem esse quod *קִירָה* *kira* per *aleph*, id est vocatio, nominatio. Ita S. Hieronymus. Verum *kira* est femininum, non masculinum: Melius ergo Noster et alii vertunt ut proprium, *Cyrenem*.

6. SUPER TRIBUS SCELERIBUS GAZE. — A minis et onepa Damasci transit ad minas et onus Gaze et Philistinorum, ob tria, id est plurima, eorum scelera, et quatuor, id est quartum, scilicet quod « transferent captivitatem perfectam, » de quo mox. Phrasim hanc jam explicent in opere Damasci, vers. 3. Porro Philistaea quinque habuit urbes et satrapias, totidem satrapis, sive principibus subjectas. Urbium nomina sunt, Geth, ex quo natus est Goliath, quem occidit David; Accaron, Azotus, Ascalon et Gaza; quae Judaeis fuerunt infensissimae, et perenne cum eis bellum ges-

in valles Caesarij descendere hucipientis. Vide Laroque, *Voyage de Syrie et du mont Liban*, pag. 495 et seqq., et Steph. Schult. Itinerarium, cui titulus fuit: *Leitungen des hochsten*, tom. V, pag. 458, necnon J. D. Michaelis, *Suffrag. ad Lexic. hebr.* pag. 1838. Grotio *Ἰν* eden videtur esse Syriae locus qui Ptolemaeo *Ἰραδασκός* nominatur.

serunt. Dicitur Gaza hebraice *גָּזָא* *gaza*, vel Gaza (hebraicum enim *גז*, quia gutturale, imo peccale, solet saepe verbi per *g*, ut patet in Gomor, Gomorha, Phegor, in quibus pro *g*, hebraice est *ain*), id est fortis a munitione. Ita S. Hieronymus et alii. Errat ergo Pomponius Mela, lib. I *De Situ orbis*, cap. xi, dum ait hinc urbi inditum esse nomen persicum, dicitque Gazam, id est anarium; Gaza enim persice pecuniam opesque significat, eo quod Cambyses, inquit, cum Aegyptum invaderet et spoliaret, in Gazam belli opes contulerit. Nam tempore Amos, imo Moisi et Abrahae, qui longe praecesserunt Cambysen, haec urbs vocabatur Gaza, ut patet Genes. cap. x, 19, et Deuter. cap. ii, 23. Illud ergo etymon Gaze, quod affert Mela, verum esse potest de Gaza Media (haec enim Persis erat vicina), de qua Ptolemaeus lib. VI, cap. ii, ait. Elinthine, de qua Ptolemaeus lib. IV, cap. vii, non Philastinae, ut ipse habet, Gaza postea dicta est Gazara.

Contra Gazam et Philistaeos prophetat quoque Jeremias, cap. XLVII, eisque excidium per Chaldaeos intentat. Vide ibi dicta.

Tropologie S. Hieronymus: Gaza, inquit, hebraice idem est quod fortitudo, vel imperium. Edon est rufus, sanguinarius et terrenus. Azotus, vel, ut hebraice *אזול*, idem est quod ignis uberris, sive patrii. Ascalon idem est quod ignis homicida, sive appesus et ponderata. Accaron idem est quod *עֲרֵבָה*, id est sterilitas; et *עֲרֵבָה*, id est eradicatio. Haec omnibus significantur Judaei (sive ac haeretici) qui persecuti sunt fideles. Hi enim dicitur Gazei, quia fortitudinem scientiae suae, et imperium sibi repromittunt. Vocantur Azotus, quia ubera Synagoga jam non lacte, sed igne sunt plena; et quae mentitur ignem habere se patrii, ejus universa generatio ignibus deputanda est. Vocantur Ascalon: sicut enim ignis Domini salvos faciet eos, quorum corda penetraverit; sic ignis iste qui de caelo decidit quasi fulgur, qui succendit diaboli sagittas, quoscumque afflaverit interficiet. Vocantur Accaron, quia steriles sunt et eradicati, juxta illud *Osee* ix: « Quid dabis eis? Da eis vulvam sterilem, et ubera arenaria. » Vocantur Geth, id est torcular, scilicet diaboli. Vocantur Philistini, id est cadentes pectore: cum enim inebriati fuerint corruunt, et in suo vomitu volutantur. Haec quoque S. Hieronymus. Pressius Rupertus: « Gaza, ait, sonat fortitudinem, et Judaeorum designat rebellionem adversus veritatem. Azotus interpretatur ignis uberris, sive patrii; et ardentem in illis significat inviam patris eorum diaboli, qua exuberat in eis. Ascalon interpretatur ignis homicida, et homicidalem illorum furorem designat. Accaron, sterilitatem, et inopiam illorum, quia fructum spiritus fugiunt, et paleam litterae sectantur, significat. Philistini, portione cadentes, et illorum vere ebriosum hoc nomine intelligimus secundam, juxta illud *Psal.* LXVIII: Fiat mensa eorum

coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum: Obscurentur oculi eorum ne videant, » &c.

ED QUOD TRANSULERUNT (Gazenses et Philistaei) CAPTIVITATEM PERFECTAM (id est plenam et absolutam, ita ut vix unum Judaeum reliquerint, quorum non captivum abduxerint), UT CONCLUDERENT EAM IN IDOLERA. — Vatablus, et tradiderunt eam ipsi Edom, q. d. Philistini omnes pene Judaeos abduxerunt, eosque vendiderunt Idumaeis infensissimis Judaeorum hostibus, ut ibi velat eterno carcere clauderentur, sine ulla spe liberationis et libertatis, ibique agerent vitam servilem et asperam in sordibus, duris et continuis laboribus, seminandi, famelicis, afflicti, oppressi. Haec enim est perfecta captivitas. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Ilugo, Lyranus, Aris, Ribera, Sanchez et alii. Quando hanc captivitatem ex Judaeis abduxerint Philistaei, nec ex Scriptura, nec ex Josepho liquet. Nam quod Remigius et Hugo putant, eam contigisse in excidio Samaritae et decem tribuum; alii, in excidio Jerusalem ex Judaeis per Chaldaeos: alii, tempore Achaz, II *Paralip.* XXVIII, 17 et 18; falluntur. Haec enim omnia contigerunt post tempora Amos: ipse enim propheta vix sub Ozia, qui fuit avus Achaz: captivitas autem hae Ozae, quae propheta antecessit, eratque jam praeterita, ut ipse hic ait (1). Pro perfecta hebraice est *מְלִכָּה* *melacha*, id est perfecta; ut vertunt Noster, Aquila, Symmachus et Theodotion. Verum Septuaginta alii punctis legentes *מְלִכָּה* *melacha*, vertunt *Salomonis*. Jam captivitas Salomonis est captivitas Judaeorum, qui fuerunt populus et postiori Salomonis: a rege enim tanto preclaro et illustri, splendorem et claritatem populi demonstrat, inquit Theodoretus.

7. ET MITTAM IGNUM IN MURUM GAZE. — « Ignum, » id est cladem et stragem, vel etiam ignem proprium dictum. Minator Gaze et Philistiniae excidium per Nabuchodonosor. Hic enim Philistaeos vastavit ut patet *Jerem.* cap. XXV, 20, et cap. XLVII, vers. 5. Vide dicta illis locis.

9. SUPER TRIBUS SCELERIBUS TYRI (A Philistaeo transit ad Tyros, eisque praeter tria, id est plurima, scelera, alii quantum de Judaeis in captivitatem abducent obijcit, prorsus eandem sententiam jecit et intentat): NON CONVERTAM EUM, — scilicet

(1) Saepè novimus ante Amos crudeles fuisse Philistinios in Dei populum, at non constat nobis, quando captivum duxerunt, et tradiderint Idumaeis, quavis autem disse certè credamus. Rosenmüller sententiae a Cornetio expugnare astipulatur, quavis et ante hoc, inquit, tempore Jerami, qui cum Edomitis hinc bello impio pectus fuit (II *Reg.* viii, 20 seqq.) simile quid fecisse pervertitur, coll. II *Paralip.* xxi, 16, 17. Ceterum, ut bene notum auctor, crimen arguit Amos a proposito ac fide Gazaeorum, sive Philistinorum: Ideo, inquit, transgredietur Iudaeos seu Israelitas, ut eos Idumaeis, hostibus maxime infensissimis, proderent. Crudele est, aliquid ex suo patrio transferre, crudelius, quomodo transuleris, hostibus qui infensissimos habet, tradere.

ad gratiam et veniam, q. d. Non parcam Tyro, sed « mittam ignem » in eam. Eadem scelera, idemque excidium per Chaldaeos intental Tyro Isaias cap. xxiii, Ezechiel cap. xxvii, Jeremias cap. xlvii, 4. Vide dicta illis locis.

EO QUOD CONCLUSERINT CAPTIVITATEM PERFECTAM IN IUDAEA. — Hebraice אֲדָרְתִּי *leedom*, id est *ipsi Edom*, q. d. Quia captivarunt omnes Iudeos, eosque venderunt Idumaeis, qui nati sunt hostes Iudeorum, aeque ac Philistini; cum quibus aliisque vicinis gentibus conspirarunt in excidium Israelitarum, juxta illud *Psalm.* lxxxii, 6: « Adversum te testamentum disposerunt tabernacula Idumaeorum, et Ismaelites, Gebal, et Ammon, et Amalec: alienigenae (Philistini) cum habitantibus Tyrum. » Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus, Hugo et alii. Porro quando hanc captivitatem intulerint Iudeis Tyrii ignoratur, uti de Philistinis dixi vers. 4. Albertus et Vatablus censent eam illis intulisse, quando illi fugientes e Iudaea, ob invasionem Assyriorum et Chaldaeorum, in Tyrum, quasi in asylum, a Tyriis capti et venditi sunt Idumaeis. Remigius vero et Arias censent Iudeos mercium causa venientes Tyrinna Tyriis comprehensos venditose fuisse. Theodoretus autem: « Externi, inquit, Iudaea tribui vicini, continenter cum hac bellum gerentes, quos caepiant non alius quam Idumaeis vendebant, qui illorum inimici et maximi hostes erant (1). »

ET NON SINT RECORDATI FOEDERIS FRATRUM. — quod scilicet Hiram rex Tyri pepigit cum Salomone rege Iudeorum: illud enim tantum tantumque arctum fuit, ut se invicem fratres nominarent, ut patet III *Reg.* cap. v et ix. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo et Lyranus.

Aliter Vatablus, « foederis fratrum, » id est quod debuerat esse inter fratres, puta inter Jacob et Esau, eorumque posteros Israelitas et Idumaeos, q. d. Tyrii inter fratres excitant odia, nimirum Idumaeos concitabant contra Iudeos, dum eis Iudaeos quasi servos venderunt. Hoc scelus est ingens, milique displicens, ideoque excidio Tyri illud puniam et vindicabo.

10. MITTAM IGNUM IN BURUM TYRI. — *Ignis* synecdochice, vel catachrestice quamvis poenam, stragem et calamitatem significat, uti dixi vers. 4. Hec vastatio Tyri facta est per Nabuchodonosorem, qui post tredecim annorum obsidionem, eam expugnavit et vastavit, uti docet Ezechiel, cap. xxx, 48, et Jeremias, cap. xxvii, 3, et cap. xlvii, 4. Vide ibi dicta. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus et alii passim.

(1) Ceterum in libris veteris Testamenti historicis hoc momentum discrete quidem non memoratur; dubitari tamen vix potest, quam ad idem tempus, quo Philistaeorum, referenda sit etiam Tyriorum erga Iudeos inhumanitas, non modo propter vaticinium ordinem, quo Tyrii Philistaeis proxime subjunguntur, verum etiam propter parallelismum *Joel* iv, 4, ubi simile inhumanitatis exemplum « utique genti una exprobratur.

11. SUPER TRIBUS SCLENERIBUS EDOM. — A Tyriis transit ad Idumaeos, idemque scelus persecutionis Iudeorum in iis culpatur et plectitur. Crepit enim hoc dissidium ab ipso Esau, qui ob crepta sibi primogenita a Jacobo, eum inter necio odio persecutus est: unde factum, ut odium fratrum servaretur in posteris, ait S. Hieronymus; nam illud cum semine propagarunt, non tam ipse, quam nepotes ejus in posteris: quod tam acre et continuum fuit, ut *Psalm.* cxxxvi, 7; *Numer.* xx, 18, et alibi, acerbe de eo querantur Prophetae. Porro, quam hoc scelus Deo displicuerit, declarat hic ipse dicens: « Quod persecutus sit in gladio fratrem suum (alludit ad *Genes.* xxiv, 41, et magis ad *Numer.* xx, 18, ubi Idumaei armati Israelitas ex Aegypto tendentes in Chanaan transitu prohibuerunt), et violaverit misericordiam ejus; » Tigurina: *Corrupti viscera misericordiae suae*, quibus scilicet debebat fratrem suum prosequi, ejusque afflicti misereri. Septuaginta, *quod violaverit viscera matris*, sive vulvam matris (Hebraicum enim רֶחֶם *rechem*, et vulvam, et misericordiam significat, ait S. Hieronymus) in terra. Jacob enim et Esau fuerunt gemini, et ex eadem Rebecca matrice eodem tempore prodiierunt: unde inter se dissidentes, videntur vulvam matris, ipsamque matrem violasse et lacerasse. Quocirca Romana editio Septuaginta habet, *quod violaverit viscera propria*, ut oblivisceretur germanitatem, et obdureret viscera misericordiae, fratremque se esse nesciret, et contemneret vulvam Rebecca, *que uno partu geminos edidisset infantes*, ait S. Hieronymus. Et mox tropologicè Idumaeos, id est terrenos et sanguinarios, ait esse Iudeos, qui persecuti sunt fratres, id est Christum, Apostolos et Christianos. « Hi enim violaverunt misericordiam ac jura naturae, oblique sunt matris suae Rebecca, que interpretatur patientia, et simul eos generavit in Christo, et dummodo nos interficiant, volunt igne comburi. » Denique Arabicus vertit: *Et esurire fecerunt anxios in terra eorum, et furtim rapuerunt testimonium debitum animis eorum.*

Moraliter, nota hic quam displicat Deo fratrum discordia, lites et bella, quamque severe illa puniatur et vindicetur. Arcuissima enim in fratribus sanguinis conjunctio, jure naturae, divino et humano, summam postulat concordiam et amorem. « Frater » enim dicitur, quasi « fere alter, » ait Gellius, lib. XIII. Et Cicero, lib. III, *epist.* 7: « Frater, ait, officium est, erga fratrem ceu fere alterum affici. » Hinc Sallustius in *Jugurtha*: « Quis, ait, amicum quam frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? » Quocirca Aristoteles « fratres concordēs » dicebat « omni partito esse fortiores. » Ita Laetius, lib. VI, cap. I. Et Sapiens, *Proverb.* xviii, 19: « Frater, inquit, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma. » Cain fratrem Abel occidens, a Deo maledictus, tremulus, vagus fuit et profugus, *Genes.* iv, 14. Et Ismael,

quia persecutus est fratrem Isaac, jussu Dei ab Abrahamo domo pulsus et exhereditatus est: « Ismael, » ait S. Augustinus lib. I *de Unico baptismo*, et habetur dist. LVI, Can. *Ismael*, « ut separaretur a populo Dei, non obfuit mater ancilla, Agar; sed fraterna discordia. » Pygmalion rex Tyri, quia Sichemum patrelem occidit, ut ejus opibus potiretur, orbis fuit probrum, de quo Virgilius, lib. I *Aeneid.*:

Pygmalion scelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor, Ille Sichemum
Impius ante aras, sive auri caecus amore,
Clam ferro nequitate sperat.

Romulus Remum fratrem occidit, itaque, ut ait Lucanus I *Pharsal.*:

Fratero primum maduerunt sanguine muni.

Quocirca Horatius, *Epod.* VII:

Acerba, ait, fata Romanos agunt,
Scelusque fraternae necis,
Ut immeritis fluxit in terram Romi,
Sacer nepotius cran.

Antiochus Epiphanes Demetrium, fratris Seleuci filium, regno paterno exclusit: hinc inter utriusque posteros, continua per ducentos annos fuerunt bella, altero alterum vicissim obruncant, et pro eo regnante. Audi Plutarchum, tract. *De Fraterno amore*: « Antiochi, Seleuci, Gryphi, Cyziaceni, cum non didicissent secundo a fratribus esse loco, sed purpuram ac diademata appetere, seipsos invicem ipsamque adeo Graeciam multis calamitatibus oppleverunt. » Jugurtha, rex Numidarum, perfide fratres regno spoliavit, ideoque a Mario consule cecus, captusque Romae in carcere necatus est, ut patet ex Sallustio in *Bello Jugurthino*.

Vere etiam Petrarcha, *Dialogo* 83: « Ut ferme nullus amor equior fraterno, sic nullum, ubi inoperit, iniquius odium, nulla acrior invidia. Sic paritas incitat animos, atque incendit, cum ecedendi pudor et amor excellentiae ardentior, quo incumbentur recordatio, et quaecunque benevolentiam paritura viderentur, ubi semel a recto calle delictus est, scilicet et contemptum parviunt. » Et Aristoteles, lib. VII *Polit.* vii: « Fratrum contentiones et ire sunt acerbissimae; et qui se nimium amant, hi se nimium odierunt. » Caracalla Imperator occidit fratrem Getam: ad militandam iravidiam paritatis, suasi ei Bassianus praefectus ut fratrem Getam appellaret divum: « Si, inquit, divus, dum non sit vivus, » et sic fratrem in divos reulit. « Ita regnandi cupiditas nescit jura pietatis, » inquit Spartianus. Quocirca, Deo vindice, pari modo a Martiali tribuno Caracalla obruncatus est, cum paulo ante ei in somnis apparuisset pater cum gladio, dicens: « Ut tu fratrem tuum interficeres, ita ego te interfici-

eam. Ita Dion Cassius, lib. LXXVI *Histor. Romanae*.

Ex adverso, amor fraternus Dei et hominum gratiam conciliat. Cyrus apud Xenophontem, lib. VIII: « Qui, inquit, ex eodem semine sunt orti, et nutriti ab eadem matre, et in eodem domo adoleverunt, ab eisdem parentibus amati, eandem matrem eundemque patrem appellant; quomodo hi non sint omnium inter se conjunctissimi? » Tales inter ethnicos fuere Agamemnon et Menelaus, Eumenes et Attalus, Arimenes et Perexes, Craterus et Antigonus, Cassander et Pirraeus, Castor et Polux, ait Plutarchus: eo citato: « Dulcior, ait S. Hieronymus, ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat. »

Hierocles, lib. *De Fraterno amore*: « sicut oculi, inquit, manusque, si animae et mentis per se compotes fierent, reliquas partes omni studio curarent, propter intercedentem ipsi communionem; quoniam ne ipse quidem functionem suam recte administrare possunt citra praesentiam aliarum partium; ita nobis etiam qui homines sumus, et animam nos habere fatemur, omnibus viribus annitendum est, ut fratribus deceter utamur. Magis enim quam partes corporis ad auxilium mutuum fratres compositi esse videntur, » q. d. Fratres quomodocumque corporis tui partes sunt, sicut oculi tui, pedes, manus, etc.; eor ergo dilige et juva, uti pes juvat manum, manus pedem. Iutaphenis uxor, Dario permitte ut unum ex suis eligeret, cujus vitam sibi deposceret, fratrem elegit. Regis admirante, et causam sciscitante: « Alius, inquit, maritus, alii liberi, si Deus volet, possunt contingere; alium fratrem, parentibus vita finitiss, non est quod sperem. » Ita Plutarchus loco citato, qui et addit: « Sicut, inquit, miores numeri addidit majoribus eos multiplicat, et vicissim multiplicatur ipsi; sic frater obsequens fratri evecto ad honores augeat illius dignitatem, et vicissim ornatur illius splendore. »

Porro Joseph abbas apud Cassianum, *Collat.* XVI, cap. vi: Fratrum, ait, amoris primam fundamentum est, superbiem mundi contemptum habere; injustum enim est ut supellex vilissima pretiosissima rei, puta dilectionis fratris, praefertatur; secundum, ut unusquisque suis resectet voluntates, ne se sapientem et consultum esse iudicans, suis malit, quam fratris definitionibus obedire; tertium, ut sciat omnia, etiam que utilia ac necessaria aestimat, postponenda bono charitatis et pacis; quartum, ut creat nec justis, nec injustis de causis penitus irascendum; quintum, ut adversus se iracundiam fratris, etiam sine ratione conceptam, eo modo quo etiam, curare desideret, sciens equaliter sibi perniciosam esse alterius tristitiam, ac si adversus alium ipsum moveatur, nisi eam, quantum in se est, de fratre etiam mente depulerit. Ita Pimenius abbas in *Vitis Patr.* lib. VII, cap. xii, jussit fratribus ut

idolum iacessent injuriis; cumque idolum nulla injuria moveretur, ait: « Fratres, ecce septem sumus; si vultis ergo pariter manere, et lucrum anime faciamus, sit idolum istud nobis in exemplum, ne, quando injuriatur aliquis, irascatur; ne, quando ab eo venia petitur, gloriatur aut extollatur: quod si non ita vultis, unusquisque vadat quo vult. » Præclare S. Hieronymus, Lib. I in Thren. cap. III: « Ille vere et non ex parte perfectus est, qui et in eremo squalorem solitudinis, et in cenobio infrigiditatem fratrum æquali magnanimitate sustentat. » Fratrum ergo et sororum concordia suavissimum edit concentum in auribus Dei et hominum, adeoque sorores concordantes sunt quasi Musæ. Nam ob benevolentiam et amorem sororum, Musæ quasi *quæ cæcæ*, id est simul semper degentes, nuncupantur, ait Plutarchus loco citato.

Tales Musæ divini consensus et concentus fuerunt SS. Filis, Spes et Caritas, tres filis S. Sophie, quæ tam sanguine, quam sanctitate ac martyrio sorores, sicut in vita dilexerunt se, ita et in morte non sunt separate, quam gloriosam pro Christo obierunt die prima augusti. Tales SS. Rufina et Secunda die 10 juli; tales SS. Nymphodora, Menadora et Metrodora sorores, virginis et martyris sub Maximiano, 10 septembris; tales S. Tarasia et Emilianæ materteræ S. Gregorii, de quibus ipse homil. 28 in *Evangelio*. Tales S. Pulcheria, Placidia, Arcadia et Marina, sorores Theodosii Imperatoris, quas S. Pulcheria in aula quasi in cenobio educavit, seomque virginitatem Deo consecraro docuit. Ita Codrenus, Zonaras et alii, etque ex his nosler Baderus in *Aula Theodosii*; et merito Patres omnes in concilio Chalcedonensi, Pulcheriæ jam Augustæ, uno ore acclamavit: « Nova Helena, munimen orthodoxum, et gloria Ecclesiarum. » Tales musæ et musici celestes, fuere SS. Joannes et Paulus sub Juliano Apostata, quos eadem fides et passio vere fecit esse germanos; tales S. Basilus et S. Gregorius Nyssenus; tales S. Gregorius Thaumaturgus et Athanagoras; tales SS. Gregorius Nazianzenus et Cæsarius cum S. Gorgonia; tales septem fratres Machabei II *Machab.* cap. VII; tales septem filii S. Felicitatis, et totidem S. Symphorosus, quos ardens caritas et in vita et in morte conjunxit, ac simul omnes eadem martyrii laurea decoravit; tales Godefridus Bullonius et Baldinus ejus frater, qui conjunctis armis et armis terram sanctam recuperant, primique Hierosolymæ reges coronati sunt; tales Judas, Jonathan et Simon Machabei, qui conspirantes, paucis copiis, sed unitis, numerosos Antiochi exercitus profligarunt. Funiculus triplex difficile rumpitur. Nota est scilicet historia.

ET TENERIT ULTRA FUREM SUUM. — Hebraice *וַיִּתְּרֹף* utroph, id est et rapuerit, id est instar animalis rapacis severtit, ait Vatablus. Septuaginta vertunt: *Et rapuit in testimonium horrorem suum,*

et impetum suum custodivit in victoriam, id est, ut S. Hieronymus legit, in *alternam*; hebraice enim *לָמַעַשׂ* lametsach, id est in victoriam, idem est quod in *finem*, ut patet in inscriptione *Psalm.* IV, v, 11, VIII. Complutensis legit *אֵי*; *vires*, id est in *contentionem*, pro *אֵי*; *vires*, id est in *victoriam*. Rursus pro *וַיִּתְּרֹף* laud, id est ultra, vel in *seculo*, ut vertit Syrus; vel in *æternam*, Septuaginta et Arabice legerunt *וַיִּתְּרֹף* laud, id est in *testimonium*. Noster optime *titroph* vertit, *tenerit*; quia reperit ultra furorem suum, Hebraeis idem est, quod eum servare et retinere, ne nimium ex furore rapere, se vivere et lacerare prædam, vel hostem; vel rapere furorem ultra melas humanitatis, et inhumaniter se vivere. Unde Marinus in *Lexico* vertit: *Et quod laceravit in æternam furore suo*. Denique hebraicum *אֵי* appo, et furorem, ut vertit Noster, et horrorem, ut vertunt Septuaginta, significat; atque *עֲרֹף* ebra, tam indignationem, ut verit. Noster, quam impetum, ut vertunt Septuaginta, denotat. Ita S. Hieronymus.

12. MITTAM IGENEM — per Chaldaeos et Nabuchodonosorem, ut patet *Jerem.* XXV, 27, et *Ezech.* XXVII.

THEMAN. — Urbs est et regio Idumææ, ejus rex fuit Eliphaz, amicus Job, qui inde dielus est Themanites; distat a Petra urbe Arabiæ quinque millibus passuum. In hac urbe viguit studium sapientie, ut patet *Baruch*, cap. II, 22. Tempore S. Hieronymi villa erat. Ita ipse in *Locis Hebr.*, Borchardus, Bredembachius et alii in *Descript. Terræ sanctæ* (1).

BOSRA. — Urbs est in Idumæa, non longe a Theman, ita dicta a firmissima munitione, vel arce. Bosra enim hebraice idem est quod munia. Est alia Bosra in Arabia, et tertia in Moab. Est synecdoche: a parte enim precipua, totam Idumæam intelligit.

13. SUPER TRIBUS SCELERIBUS YLDIORUM AMMON. — Ab Idumæis transit ad Ammonitas, eodem stylo et censura. Ammon fuit filius Lot, notus ex ejus incestu cum filia; inde prognati dicti sunt filii Ammon, vel Ammonite: habitaverunt in Arabia; metropolis eorum erat Babba, que postea dicta est Philadelphia. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

EO QUOD DISSECUERIT PREGNANTES (SYRUS ET ARABICUS, *ventres prægnantium*; Arabice vero Antiochenus: *Quia servis ferris seabant prægnantes*) GALAAD (2). — Ne scilicet ex matribus gravidis filii

(1) Quod *Selo*, id est *Petra*, urbis primarie Idumæarum, mentio facta non est, id Crednerus in *Joel*, pag. 53, non casu et fortuito, sed consilio et ratione factam esse putat. Fuisse enim tunc temporis urbem illam in potestate Judæarum, utpote expugnata ab Amisai, II *Reg.* cap. XIV, 7.

(2) Hand abhorret a veritatibus sequit Calmetus, illos (Ammonites) mactos occasione, cum regio Galad ubique ageretur eo tempore quo regis Syriæ eadem potui sum, et cum regnum Israel trans Jordanem non levit passum esset detrimenta, in Galaditidem irru-

nascerentur, qui terram occuparent; sed, hereditibus atque incolis deficientibus, ipsi terram eorum invaderent et occuparent. Unde sequitur: « Ad dilatandum terminos suos. » Idem avaritiæ crimen, et cupidinem dilatandi suos terminos, obicit Ammonitis Jeremias, cap. XLIX, 1: « Numquid, ait, non filii sunt Israel? aut heres non est ei? Cur igitur hereditate possedit Melchom Gad: et populus ejus in arribus ejus habitavit? » Ita Theodoretus, Remigius, Hugo et Lyranus, ac S. Hieronymus, qui censet Ammonitas dissecessisse prægnantes Israel eo tempore quo regnabat Saul, cum scilicet Naas rex Ammon vastavit Jabes Galaad, I *Reg.* XI; licet ibi dissectionis prægnantium non fiat mentio. Nota: Pro prægnantes hebraice est *וְרָחֵם* *haros*; quod si ab *וְרָחַם* *hara*, id est concepit, deducas, significat prægnantes, si ab *וְרָחַר* *hor*, id est mons, significat montes. Unde Arias, Vatablus et Pagninus vertunt: *Et quod dissecurant montes Galaad*, ut scilicet dittonem transmontanam Galaaditarum suæ conjungerent; verum Septuaginta, Chaldaeus, Noster, Tigurina et alii jam citati vertunt, *prægnantes*. Hoc enim est quantum enorme scelus, ob quod Ammonite a Deo excidio destinantur. Dividere autem montes non est enorme scelus; sed dividere, sive seccare prægnantes, uti fecit Azael rex Syriæ Israelitis gravidis, IV *Reg.* cap. XV, 16.

Symbolice, Villalpando in *Ezech.* cap. XXIV, 14: Prægnantes, ait, vocantur civitates munitæ et populoze; has enim merito prægnantibus comparat, utpote populis plenas.

Tropologie S. Gregorius, III part. *Pastor.* cap. XXV: « Galaad, inquit, id est acervus testimonii, est Ecclesia, quæ ore eorum totum fideliæ de Deo que vera sunt testatur. Prægnantes autem Galaad vocantur anime, que intellectum verbi ex divino amore concipiunt, et si ad perfectum tempus veniant, conceptam anime intelligentiam, boni operis ostensione paritæ sunt. Terminum vero suum dilatate, est opinionis suæ nomen extendere. Secernerunt ergo prægnantes Galaad, ad dilatandum terminum suum: quia nimirum hereticæ mentes fidelium, quas jam aliquid de veritatis intellectu conceperant, perversa predicatione perimunt, et scientiæ sibi nomen extendunt; parvulorum quippe corda jam de verbi conceptione gravida, erroris gladio scindunt, et quasi doctrine sibi nomen faciunt. » Sic et S. Hieronymus: « Prægnantes, ait, sunt anime credentium, quas in principio fidei possunt dicere: A timore tuo, Domine, concepimus et paritivismus, » etc. Notent hæc illi qui pusillos scandalizant, atque eos qui parturium meliorem vitam, seducunt, et partum spirituale impediunt. Hi enim sunt homicidæ, non corporum, sed animarum; ac ut tales

ipse, ibique funda et nefanda perpetrasset omnia, quas ipse hoc in loco exporantur. Juxta Rosenmullerum, factum hoc fuerat regnante Hazael, I *Reg.* VII, 12. Coll. II *Reg.* XV, 18; *II*, XIV, 1.

horrende a Deo punientur, qui hæc animarum ac se creaturam et redempturam ruinam illa sentit, sicut sentit mater dolorem, cum ejus disrumpuntur viscera, ut factus tradatur lacerandus canibus. Ipse enim de suis ait: « Qui portamina a meo utero, qui gestamina a mea vulva, » *Isaia* cap. XLVI, 3.

14. IN UELATU IN DIE BELLI (Uulatum tum tubarum, tum militum configantium, ac victorum et occisorum, æque ac vincentium intellige. Hinc Tigurina vertit: *In classico in die belli*; Vatablus, in *evocazione*, quæ scilicet fit sub conflictum, et in *terribine*. — Tigurina, in *tempestate*, id est in valido impetu, in horribili incurso hostium. Hunc enim comparat turbini, qui rapit et ventilat paleas, æque ac hostes hi ventilatori erant Ammonitas. Hostes hi fuere Chaldæi, ut patet *Ezechiel.* cap. XXI, 20, *Jerem.* cap. XXVII, 6. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Hugo et alii. Postea rursus vastati sunt Ammonites sub Antiocho a Juda Machabeo, I *Machab.* cap. V, 6.

Ubi nota ex Josepho: Nabuchodonosor anno 28 regni sui, qui fuit undecimus Sedecie regis Juda, cepit et vastavit Jerusalem; deinde quinto anno post, puta anno regni sui 23, vastavit Ammonitas, Moabitas, Idumæos, cepitque obsidere Tyrum, quam post 13 annos expugnavit, anno regni sui 38, uti ostendi *Daniel*, cap. II, initio.

15. ET IIT MELCHOM IN CAPTIVITATEM. — Melchom, sive Melech, vel Moloch, erat idolum Ammonitarum, speciem habens regis, puta Jovis. Unde Melchom hebraice idem est quod *rex eorum*, ut vertunt Chaldaeus et Vatablus. Quis fuerit Melchom, an Iupiter, an Saturnus, dixi *Levit.* cap. XVII, 21. Septuaginta in Vaticano, et apud S. Hieronymum habent: *Et ibunt reges eorum in captivitatem, principes eorum, et sacerdotes eorum simul* (1). Hæc de littera; nunc tropologiam totius capitis accipe.

Per hæc septem gentes, que persecute sunt Judam, id est animam et populum fidelem, significantur septem vitia capitalia, puta *primo*, per Damascus (que hebraice idem est quod sanguinis saccus, vel sanguinem potans) gula et gulosi, qui toti in carne et sanguine voluntur; *secundo*, per Gazam, avaritiæ et avari, quorum totum robur est in gaza, id est in auro et argento. Idem significat *Ascalon*, id est, ut vertit S. Hieronymus in *Nomin. Hebr.* in *Acta*, *ignis insensum*, ubi corrige, *ignis infamis*; *PN* est enim est *ignis*, *וְרָחֵם* *calon* est *infamia*. Idem significat *Accaron*, id est *ste-*

(1) Cum nostro loco nihil deprehendatur in textu, quod ad restrictam illam *idol* notionem non doceat, neque de idolorum cultu, sed de populi sui afflictione Deus queratur, et *regi* tunc jungatur non *sacerdotes*, sed *principes*, *rex* vero hic respondeat potestatis, in *Rabbath* residentis, qualis memoratur Nabase, I *Sam.* XII, 2; Chanan, II *Sam.* cap. X, 1, 2, et Balis, *Jerem.* XI, 14.

